

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi

Yıl: 2019, Cilt: 20, Sayı: 3, Sayfa No: 561-595

DOI: 10.21565/ozelegitimdergisi.467417

ARAŞTIRMA

Gönderim Tarihi: 04.10.18

Kabul Tarihi: 24.06.19

Erken Görünüm: 04.07.19

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Algılarının ve Yılmazlık Düzeylerinin İncelenmesi*

Harun Aysever^{ID**}
Yakın Doğu Üniversitesi

Mukaddes Sakallı Demirok^{ID***}
Yakın Doğu Üniversitesi

Öz

Bu araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Betimsel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak desenlenen araştırmanın çalışma grubunu özel gereksinimli çocuğa sahip 128 anne ve 34 baba oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, “Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği” ve “Aile Yılmazlık Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizinde T-Testi, ANOVA, Mann Whitney U Testi, Kruskal Wallis H-Testi ve “LSD” analizi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda annelerin babalara kıyasla daha mücadeleci oldukları, ebeveynlerin yaşlarının artmasıyla sosyal etkinliklere daha fazla katıldıkları, yaşamlarını daha fazla kontrol edebildikleri belirlenmiştir. Köyde yaşayan ebeveynlerin kentte yaşayan ebeveynlere göre bakım desteğini daha fazla algıladıkları, eğitim düzeyinin artması ile sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin de arttığı saptanmıştır. Aynı zamanda özel gereksinimli bir çocuğu olan ebeveynlerin sosyal ve bakım desteğini daha fazla aldıkları ve daha yılmaz oldukları görülmüştür. Özel gereksinimli çocuğun cinsiyetinin ebeveynlerin sosyal destek algılarında, bu destekten memnuniyetlerinde ve yılmazlık düzeyleri üzerinde farklılık yaratmadığı belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Özel gereksinimli çocuklar, ebeveyn, sosyal destek, yılmazlık.

Önerilen Atıf Şekli

Aysever, H., & Sakallı Demirok, M. (2019). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(3), 561-595. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.467417

*Bu makale, Harun Aysever’in Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde Doç. Dr. Mukaddes Sakallı Demirok danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

***Sorumlu Yazar:* Arş. Gör., E-posta: harun.aysever@neu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2051-141X>

***Doç. Dr., E-posta: mukaddes.sakalli@neu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4221-3050>

Ebeveynlerin çocuk sahibi olmaya karar vermesi önemli bir dönüm noktası olup birçok değişikliği ve yeniliği beraberinde getirmektedir (Cavkaytar, Ardıç, Özbey, Sönmez, Özdemir ve Aksoy, 2012). Ebeveynler dünyaya gelecek çocuğun normal gelişim göstermesini beklemekte ve çoğu zaman özel gereksinimli bir çocuğa sahip olabileceklerini düşünmemektedirler (Aral ve Gürsoy, 2009; Sungur-Bozdoğan, 2011; Yıldırım ve Arslan, 2008). Ebeveynlerin özel gereksinimli çocuğa sahip oldukları gerçeğini kabul etmeleri, çocuğun yetersizlik düzeyi ve derecesi ne olursa olsun hayatlarını bu gerçeğe göre yeniden düzenlemeleri zaman almaktadır (Cavkaytar, Batu ve Beklan, 2007). Bu süreç içerisinde ebeveynler zorlu durumlar karşısında inkâr, suçluluk, hayal kırıklığı (Aral ve Gürsoy, 2009) gibi tepkiler vermenin yanı sıra stres ve depresyon gibi uzun süreli psikolojik problemlerle de karşı karşıya kalmaktadırlar (Walsh, 2006). Bununla birlikte ebeveynlerin yaşadıkları maddi sıkıntılar, anlaşmazlıklar, geleceğe dair kaygılar (Kaner, 2009a) özel gereksinimli çocuğunun yaşı ve cinsiyetine göre ebeveynlerin strest düzeylerini arttırmaktadır (Kaner, 2009b).

Ebeveynler en çok çocuklarının özel gereksinimli olduğunu öğrendikleri bu dönemde desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Ebeveynlerin bu zor süreçte bir yandan özel gereksinimli çocuklarıyla ilgilenmeleri diğer yandan da yakın çevrenin göstermiş olduğu olumsuz tutumlarla baş etmeleri gerekmektedir (Akkök, 2003). Bu aşamada ebeveynlerin sosyal desteğe olan ihtiyacının yaşamlarının çeşitli dönemlerinde değiştiği ve yaşadıkları olaylar tarafından sosyal desteğe olan ihtiyaçlarının arttığı düşünülmektedir (Baltaş ve Baltaş, 2008). Sosyal desteğin yeterince sağlanmaması ebeveynler arasında problemlerin artmasına (Çattık, 2015) ve yaşamlarında ciddi sorunların oluşmasına yol açmaktadır (Kaner, 2009a). Sosyal destek bireyin üzerinde stres yaratan olumsuz durumları en aza indiren ve bireyin duygularını paylaşmasını sağlayan, uyum becerilerini destekleyen bir sistem olarak ele alınmaktadır (Kaner ve Bayraklı, 2009; Kaner, 2010). Özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın beraberinde getirdiği gereklilikleri karşılamak için ebeveynler öncelikle anne, baba, eş, dost, arkadaş gibi sosyal destek kaynaklarına yönelmektedirler. Bu kaynaklar, ihtiyaç duydukları gereksinimleri karşılayamadığında ise başka destek kaynaklarına yani profesyonel kişilere yönelirler (Greeff, Vansteenwengen ve Ide, 2006). Ebeveynlerin yakın çevreden ya da kurumlardan alacağı destek özel gereksinimli çocuğun durumunu kabul etmelerine, uyum sağlayabilmelerine ve sorunlarla başa çıkabilmelerine yardımcı olur (Deniz, Dilmaç ve Arıcak, 2009). Sosyal destek aynı zamanda ebeveynlerin toplumla sosyal bağ kurmasında, stres düzeylerinin azalmasında ve yaşam doyularının artmasında da etkilidir (Armstrong, Birmie-Lefcovitch ve Ungar, 2005; Kaner, 2004). Özel gereksinimli çocuğa sahip olmalarından dolayı sosyal yaşamları kısıtlanan, sosyal destek ihtiyaçları artan ebeveynler (Cavkaytar, Batu ve Çetin, 2008), kriz durumları ile ruhsal sorunlarla başa çıkmada sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar (Kaner, 2009b). Sosyal desteğin az olması durumunda ise özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadığı ruhsal, duygusal ve fiziksel sorunlar artmakta ve problem durumlarıyla başa çıkma becerileri zayıflamaktadır (Karadağ, 2009).

Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin karşılaştıkları zorluk durumlarıyla başa çıkabilmelerinde sosyal desteğe sahip olmaları gerekli olup (Deniz ve diğ., 2009) bu destek tek başına yeterli değildir; ebeveynlerin yılmaz olmaları da gerekmektedir (Olson, Bond ve Burns, 2003). Yılmazlık bir zorluk ile karşılaşıldığında bu durumdan daha güçlü bir şekilde çıkmayı, dayanıklı olmayı (Walsh, 2006), günlük yaşama uyum sağlamayı ve stresli durumların yarattığı sorunları en aza indirgeyebilmeyi ifade eden bir kişilik özelliğidir (Ahern, Kiehl, Sole ve Byers, 2006; Greeff ve diğ., 2006). Aynı zamanda yılmazlık bireylerin her türlü zorlukların üstesinden kolayca gelebilmesini ifade etmektedir (Olson ve diğ., 2003). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin karşılaştığı sorunlarla başa çıkması, yılmazlık düzeyleriyle ilgili olup birtakım stratejiler içermektedir. Bu stratejiler, çocuğun yetersizliğini kabul etmek ve çocuğun yetersizliğine karşı daha olumlu bakış açısı sergilemek, olumlu sosyal destek algısı kazanmak, çocuğun ihtiyaçlarının neler olduğu ve nasıl sağlanacağı konusunda eğitim almak, inancını kaybetmemek, doğru iletişim kurabilmek, yardımlaşabilmek ve gerektiğinde kendine zaman ayırabilmek şeklinde örneklendirilebilir (Bayraklı, 2010). Ebeveynlerin çocuklarının gereksinimlerini karşılamada başa çıkma stratejilerinin yetersiz kaldığı durumlarda ise var olan denge yapılarının bozulması ve kriz durumlarının yaşanması söz konusu olabilir. Yaşanan kriz durumu ebeveynleri olumsuz etkilemektedir. Ebeveynlerin ihtiyaç duyduğu gereksinimlerin karşılanması, sorunlara yönelik başa çıkma stratejileri geliştirmesi, yılmaz özellikler göstermesi, çocuğun yetersizlik durumunu kabullenmesine ve çocuk ile yeniden bağ kurabilmesine yardımcı olur (Patterson,

2002a, 2002b). Çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalan ebeveynlerin çoğunluğu algıladıkları sosyal destek yardımı ile zorluklarla daha kolay baş edebilirken, sosyal destek yardımını daha az algılayan ebeveynler karşılaştıkları zorlu durumlarla başa çıkamamakta ve sorunlarla baş etmekte zorlanmaktadırlar (Greeff ve diğ., 2006). Ebeveynlerin zorlu yaşam olayları ile baş edebilmesi, sorunlara göğüs gerebilmesi yılmazlık düzeyleriyle yakından ilgilidir (Ünüvar, 2012). Ebeveynlerin çeşitli ihtiyaçlarına yanıt veren sosyal destek, ebeveynlerin içinde buldukları güçlüklerle baş etmelerini sağlayarak uyum içinde yaşamalarında ve yılmazlık düzeylerini arttırma da önemli bir role sahiptir (Luszczynska, Scholz ve Schwarzer, 2005). Eş, dost, akraba, diğer aile üyeleri ve profesyonel kişilerden alınan destek ebeveynlerin yaşam doyumlarını ve yılmazlık düzeylerini arttırmaktadır (Kaner, 2004, 2010; Sencar, 2007; Wulffaert ve diğ., 2009).

Alanyazın incelendiğinde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini (Avcu, 2017; Bayraklı, 2010; İşcan ve Malkoç, 2016; Kaner, Bayraklı ve Güzeller, 2011; Muir, Tudball ve Robinson, 2008; Plumb, 2011) ve sosyal destek algılarını farklı demografik değişkenlere göre (Ben-Zur, Duvdevany ve Lury, 2005; Dürüst ve Çebi, 2018; Gönültaş, 2017; Hall, 2012; Kaner, 2004; Kaner, 2010; Kaval, 2014; Kratochwill, McDonald, Levin, Scalia ve Coover, 2009; Sivrikaya ve Tekinarslan, 2013) inceleyen bazı araştırmaların olduğu görülmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda ebeveynlerin anne ya da baba olma durumuna göre sosyal destek algıları (Aslan, 2010) ve yılmazlık düzeylerinin (Lee, Shen ve Tran, 2008) farklılaştığı, ebeveynlerde yaşla birlikte yılmazlığın (Çürük, 2008) ve sosyal destek algısının (Lloyd ve Hastings, 2009) arttığı, yaşadıkları yerleşim yeri ile sosyal destek algısı (Kumbasar, 2016) ve yılmazlık düzeyinin (Aygen, 2011) farklılaştığı, eğitim düzeyinin ebeveynlerin yılmazlık düzeyleri (Taşdemir, 2013) ve sosyal destek algıları üzerinde (Özkan, 2002) farklılık yaratmadığı, özel gereksinimli çocuğun cinsiyetinin sosyal destek algısı (Arman, 2009) ve yılmazlık düzeyi (Kadı, 2016) üzerinde önemli bir faktör olmadığı gibi çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Ebeveynlerin özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın zorlayıcı ve yıpratıcı bir durum olması (Ünüvar, 2012), karşı karşıya kalınan zorlu durumlarla başa çıkmada yardımcı olduğu düşünülen sosyal desteğin ve yılmazlığın birlikte ele alınarak incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek ve yılmazlık düzeylerini birlikte ele alıp inceleyen araştırmaların (Çattık, 2015; Kaner ve Bayraklı, 2010; Karaman, 2018; Kumbasar, 2016) sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Ayrıca, öğrenciler ve ergenlerde (Rahat, 2014; Turan, 2014), boşanma sürecinde olan bireylerde (Güney, 2016; Kaynar, 2016) sosyal destek ve yılmazlığın birlikte ele alındığı araştırmalar da bulunmaktadır. Özel gereksinimli çocuğun, yetersizliğinden kaynaklı sürekli bakıma ihtiyaç duyması ve çocuğu nasıl bir gelecek beklediğine yönelik duyulan kaygı annelerin karşılaştığı zorluklar arasında yer almaktadır (Kaner ve Bayraklı, 2009). Yaşanılan bu durum her ebeveyn için farklı evrelerde gerçekleşse de kimi ebeveyn bu durumu kabullenip daha yılmaz özellik gösterebilirken kimileri için bu durum içinden çıkılmaz bir hale gelmektedir (Walsh, 2006). Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin benlik algılarının, babalara göre daha düşük olması, yaşam doyumlarının daha az olması ve sosyal desteği daha az algılamaları (Kurt, 2010) gibi etkenler göz önüne alındığında ebeveynlerin cinsiyetleri ile sosyal destek algıları ve yılmazlık düzeylerinin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmüştür (Kumbasar, 2016; Taşdemir, 2013). Farklı yaş gruplarında yer alan ebeveynlerin ihtiyaçlarının ve yaşama yönelik beklentilerinin farklılaşması (Hall, 2012) nedeniyle ebeveynlerin yaşlarının sosyal destek ve yılmazlık düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi de önemli olduğu düşünülmektedir. Ebeveynlerin eğitim düzeylerinin ise özel gereksinimli çocuğun gelişimine olan katkısı, ihtiyaç duyulan hizmetlere ulaşmalarını ve yaşamlarını kolaylaştırması nedeniyle dikkate alınması gereken bir diğer değişken olduğu söylenebilir (Coşkun ve Akkaş, 2005; Kozaklı, 2006). Her ne kadar eğitim düzeyi kimi araştırmalarda yılmazlığı ve sosyal desteği etkileyen bir değişken olarak görülme de (Olsson ve Hwang, 2008; Plumb, 2011; Ryan ve Caltabiano, 2009) genel olarak eğitim düzeyi yükseldikçe yılmazlık ve sosyal desteğin de arttığı görülmektedir (Aslan, 2010; Boyraz ve Sayger, 2011; Çattık, 2015). Aynı zamanda ebeveynlerin köy ya da kentte yaşamasının, sivil toplum örgütlerine katılım, ihtiyaç duyulan yardımlara ulaşma ve arkadaş çevresinin geniş olması üzerindeki etkisi göz önüne alındığında yerleşim yeri değişkeninin de önemli olduğu düşünülmektedir (Aygen, 2011). Zihin yetersizliği tanısı almış çocuk sahibi annelerini aile işlevlerine yönelik algılarını incelenen bir araştırmada, iki çocuğa sahip annelerin aile işlevlerini oldukça olumsuz algıladıkları (Sarihan, 2007) ve zihin yetersizliğinden

etkilenmiş ikiden fazla çocuğa sahip olmaları durumunda annelerin kaygı düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır (Fırat, 2000). Zihin yetersizliği yaşayan erkek çocuğa sahip annelerin, zihin yetersizliği olan kız çocuğu sahip annelere oranla daha fazla stres yaşadığını ileri süren araştırmalar bulunmaktadır (Emerson, Robertson ve Wood, 2003).

Ebeveynlerin sosyal destek algıları ve yılmazlık düzeylerini etkileyebilecek değişkenler arasında özel gereksinimli çocuk sayısı ve çocuklarının cinsiyetinin de yer aldığı düşünülmüş ve bu araştırmada incelenmiştir. Yapılan alanyazın taramasında sosyal destek algısı ve yılmazlıkla ilgili çeşitli araştırmaların olduğu ifade edilmiştir. Fakat sosyal destek ve yılmazlığı bir arada araştıran sınırlı sayıda araştırmaya rastlanması (Kaner ve Bayraklı, 2010; Çattık, 2015; Karaman, 2018; Kumbasar, 2016) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) yaşayan özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algıları ve yılmazlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesine yönelik herhangi bir araştırmanın olmaması böyle bir araştırmanın yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu araştırmada, özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın, anne ya da baba olmanın, anne-babanın yaşının, yerleşim yerinin, eğitim düzeyinin, sahip olunan özel gereksinimli çocuk sayısının ve çocuğun cinsiyetinin ebeveynlerin sosyal destek ve yılmazlık düzeylerinde farklılık yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. Yapılan araştırmanın genel amacı özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarının, bu destekten memnun olma düzeylerinin ve yılmazlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. İkinci araştırma sorusu Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algıları ve yılmazlık düzeyleri;
  - Ebeveynin anne ya da baba olma durumlarına,
  - Yaşlarına,
  - Yaşadıkları yerleşim yerlerine,
  - Eğitim durumlarına,
  - Özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine,
  - Özel gereksinimli çocuk sayılarına göre farklılaşmakta mıdır?
2. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek ağlarının niceliksel boyutlarının özellikleri nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizinde kullanılan istatistiksel teknikler yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Bu araştırma betimsel araştırma yöntemlerinden biri olan, iki ya da daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan ilişkisel tarama modeli (Karasar, 2011) kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2017/18 yılı KKTC Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Daire Müdürlüğü'ne bağlı özel eğitim merkezlerine ve kaynaştırma sınıflarına devam eden öğrencilerin ebeveynleri oluşturmaktadır. Araştırmaya gönüllü olarak katılan 128 anne (%79) ve 34 baba (%21) olmak üzere toplam 162 kişiden veri toplanmıştır. Veri toplama sürecinde belirlenen özel eğitim merkezleri ve kaynaştırma sınıflarına gidilerek okul yöneticilerine araştırmanın amacı ve kullanılacak ölçekler hakkında bilgi verilmiştir. Okul yöneticilerinin yönlendirmesi ile ebeveynlerle okul bahçesinde, öğretmenler odasında ve bekleme salonlarında 20

dakikalık oturumlar şeklinde yüz yüze görüşmeler yapılarak veri toplanmıştır. Aynı zamanda okul yöneticilerinden içinde Ebeveyn Bilgilendirme Onay Formu, Kişisel Bilgi Formu, Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği ve Aile Yılmazlık Ölçeği'nin bulunduğu zarfları ebeveynlere ulaştırmaları ve ölçeklerin geri dönüşünün sağlamaları istenmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden ebeveynlere ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1

Ebeveynlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Sosyo-Demografik Özellikler		n	%
Ebeveynlik durumu	Baba	34	21.0
	Anne	128	79.0
Yaş	25-30 yaş arası	21	13.0
	31-35 yaş arası	33	20.3
	36-40 yaş arası	50	30.9
	41 ve üzeri yaş	58	35.8
Yaşadıkları yerleşim yeri	Kent	111	68.5
	Köy	51	31.5
Özel gereksinimli çocuk sayısı	1	148	91.4
	2	14	8.6
Eğitim düzeyi	İlkokul	24	14.9
	Ortaokul	20	12.3
	Lise	72	44.4
	Üniversite	34	21.0
	Yüksek lisans	12	7.4
Toplam		162	100

Tablo 1'de araştırmaya katılan özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin çoğunluğunu annelerin oluşturduğu görülmektedir. Yine ebeveynlerin büyük bölümünün 41 yaşın üzerinde, kentte yaşayan, bir özel gereksinimli çocuğa sahip ve lise mezunu ebeveynler oldukları belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel bilgi formu. Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda ebeveynlerin cinsiyeti, yaşı, yaşadıkları yerleşim yeri, eğitim düzeyleri ile sahip oldukları özel gereksinimli çocuk sayısı ve özel gereksinimli çocuğun cinsiyetini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği (YASDÖ). Kaner (2010) tarafından geliştirilmiş olan Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği (YASDÖ) özel gereksinimli çocuğa sahip olan ve olmayan ebeveynlerin çocuklarını büyütürken algılamış oldukları desteğin ne düzeyde olduğunu ve algıladıkları destekten ne kadar memnun olduklarını belirlemeyi amaçlamaktadır. YASDÖ ölçeği iki bölümden oluşmaktadır:

Algılanan sosyal destek düzeyi (ASDD). Sosyal desteğin niceliksel boyutunu ele almaktadır. Bireylerin algıladığı sosyal desteklerin türünü ve düzeyini değerlendiren maddelerden oluşmaktadır.

Algılanan sosyal destek memnuniyet düzeyi (ASDMD). Sosyal desteğin niteliksel boyutunu ifade etmektedir. Ebeveynlerin algılamış oldukları destekten memnuniyet düzeylerini belirlemeyi amaçlayan maddelerden oluşmaktadır (Kaner, 2010).

YASDÖ maddeleri nicel ve nitel olmak üzere ortak 28 maddeden ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır.

Sosyal birliktelik desteği (SBD). Ebeveynlerin geleceğe yönelik planlarında onları destekleyen, bir takım etkinliklerde onlarla beraber olan kişilerin varlığını ve bu desteklerden memnuniyet düzeylerini değerlendiren toplam 10 madde yer almaktadır.

Bilgi desteği (BiD). Ebeveynlerin çocuklarını büyütürken ihtiyaç duydukları bilgiler ve hizmetler hakkında gerekli desteği sağlayacak birilerinin varlığını ve bu destekten memnuniyet düzeylerini belirlemeye dayalı toplam 6 madde yer almaktadır.

Duyusal destek (DD). Ebeveynlerin kişisel sorunlarını paylaşabileceği ve ruhsal olarak rahatlamalarını sağlayan güvenilir kişilerin varlığını ve bu desteklerden memnuniyet düzeylerini belirlemeye dayalı toplam 8 madde yer almaktadır.

Bakım desteği (BaD). Ebeveynlerin çocuklarının kişisel bakımında kendilerine destek olan kişilerin varlığını ve bu destekten memnuniyet düzeylerini belirlemeyi amaçlayan toplam 4 madde yer almaktadır (Kaner, 2010).

Bunun yanında ebeveynlerin sosyal destek ağları içinde yer alan ve ebeveynlerin yakın çevresiyle ne düzeyde etkileşimde olduğunu belirlemeyi amaçlayan ölçek dışında 3 madde daha yer almaktadır.

YASDÖ 4'lü likert tipi bir ölçek olup iki ayrı şekilde puanlanmaktadır. ASDD maddeleri; "Hiç yok" (1 puan), "Nadiren var" (2 puan), "Bazen var" (3 puan) ve "Her zaman var" (4 puan) şeklinde, ASDMD maddeleri ise, "Hiç memnun değilim" (1 puan), "Biraz memnunum" (2 puan), "Memnunum" (3 puan) ve "Çok memnunum" (4 puan) şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekten yüksek puan almak, ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamada gerekli olan sosyal desteğin sağlandığını ve aldıkları bu destekten memnun olduklarını ifade etmektedir. Ölçekten düşük puan almak ise sosyal desteğin az olduğunu ve memnuniyetlerinin düşük olduğu anlamına gelmektedir. Ölçeğin son kısmında yer alan 3 sorudan elde edilen cevaplar yüzdelik olarak hesaplanmaktadır.

Ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışmasında, iç tutarlılığı Cronbach alfa ve Spearman Brown iki yarı güvenirliği teknikleri ile incelenmiştir. Cronbach alfa katsayıları YASDÖ-ASDD için .830-.95, YASDÖ-ASDMD için .85-.96 arasındadır. Spearman-Brown iki yarı güvenirlik katsayıları ise YASDÖ-ASDD ve YASDÖ-ASDMD için sırasıyla .86-.92 ve .84-.96'dır. YASDÖ-ASDD için madde ayırt edicilik indeks değerlerinin SBD için .515-.765, BiD için .672-.829, DD için .653-.792, BaD için .630-.748 ve tüm ölçek için .480-.740 olduğu bulunmuştur. YASDÖ-ASMD için madde ayırt edicilik indeks değerleri ise sırasıyla .507-.835, .738-.859, .581-.816, .648-.768 ve .550-.765'dir. ASDD ve ASDMD alt ölçekleri arasındaki korelasyonlar sırasıyla .41-.90 ve .48-.92 arasında olup ASDD ile ASDMD arasındaki korelasyonlar ise .38-.93 arasındadır. ASDD ve ASDMD'nin ölçüt geçerliği YASDÖ ile incelenmiş olup sırasıyla .15-75, .25-72 arasında değişen korelasyonlar elde edilmiştir (Kaner, 2010). Bu çalışmada Cronbach alfa katsayıları YASDÖ-ASDD için .956 ve YASDÖ-ASDMD için .960 olarak hesaplanmıştır.

Aile Yılmazlık Ölçeği (AYÖ). Kaner ve Bayraklı (2010) tarafından geliştirilmiş olan Aile Yılmazlık Ölçeği (AYÖ) ebeveynlerin yılmazlık düzeylerini belirlemeye dayalı 37 madde ve 4 alt ölçekten oluşmaktadır:

Mücadelecilik-meydan okuma (MM). Yaşanılan güç durumlarla mücadele edebilme, yaşanılan zorlukların üstesinden gelebilmek için risk alabilme ve tüm olumsuz durumlara rağmen ayakta kalabilmeyle ilgili toplam 18 madde yer almaktadır.

Öz yetkinlik (ÖY). Bireyin yaşamına etkili bir biçimde devam etmesi için gerekli olan özellikleri ifade eden toplam 9 madde yer almaktadır.

Yaşama bağlılık (YB). Bireyin yaşama bakış açısını ve yaşama olumlu katılımını ifade eden toplam 8 madde yer almaktadır.

Kontrol (K). Bireyin yaşamını kontrol edebilmesi ile ilgili 3 maddeden oluşmaktadır.

AYÖ 5'li likert tipi bir ölçek olup maddelerin puanlamaları; "Beni hiç tanımlamıyor" (1 puan), "Beni biraz tanımlıyor" (2 puan), "Beni orta düzeyde tanımlıyor" (3 puan), "Beni iyi tanımlıyor" (4 puan) ve "Beni çok iyi tanımlıyor" (5 puan) şeklinde yapılmaktadır. Tüm maddeler olumlu yönde puanlanmaktadır. Hem alt

ölçeklerden hem de toplam ölçekten elde edilen puanlar ile analizler yapılabilmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa ve iki yarı güvenilirlik katsayıları sırasıyla .54-.91 ve .53-.87 arasındadır. Test-tekrar test güvenilirlik değerlerinin tümü anlamlı olup .33-.80 arasında değişmektedir. AYÖ'nün Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları MM alt ölçeği için .91, ÖY için .87, YB için .82 ve K için .54, ölçeğin toplamı için .94 olarak bulunmuştur. AYÖ'nün Spearman-Brown iki yarı güvenilirlik katsayıları MM alt ölçeği için .87, ÖY için .86, YB için .83, K için .36 ve ölçeğin toplamı için .85 olarak bulunmuştur. Madde ayırt edicilik düzeyi MM için .451-.689, ÖY için .468-.697, YB için .387-.637 ve K için .339-.408 arasındadır. Bu değerler ölçeğin tümü için .697-.339 arasında değişmektedir (Kaner ve Bayraklı, 2010). Bu çalışmada ise ölçeğin tümüne ilişkin Cronbach alfa katsayısı .927 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 20 paket programıyla analiz edilmiştir. Verilerin analizinde dağılımın normal, iki değişkenin olduğu durumlarda T-Testi ve ikiden fazla değişkenin olduğu durumlarda ANOVA kullanılmıştır. Veri dağılımının normal olmadığı ve grup sayısının iki olduğu durumlarda Mann Whitney U Testi, ikiden fazla değişkenin olduğu durumlarda ise Kruskal Wallis H-Tesi kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonucunda çıkan değerlerin anlamlı ($p < .05$) olması durumunda hangi grupların ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğunun belirlenmesi amacıyla "LSD" analizi uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan araçlar veri toplama araçları kısmında tanıtılmalıdır. Araştırmada kullanılan araçların her birinin tüm psikometrik özellikleri ülkemiz içindekiler ve dışındakiler de dâhil olmak üzere belirtilmelidir. Araçlar araştırmacı tarafından geliştirilmiş ise geliştirilme aşamasıyla ilgili tüm bilgiler verilmeli ve aracın son hali Ek'ler kısmında yer almalıdır. Başlık düzeyleri ile ilgili açıklamalar örnek durumla aşağıda yer almaktadır.

Bulgular

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin incelenmesini amaçlayan araştırmanın bu bölümünde araştırmanın amacı ve alt amaçları doğrultusunda elde edilen bulgular yer almaktadır.

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Algıları ve Yılmazlık Düzeyleri Onların Anne ya da Baba Olma Durumlarına Göre Farklılaşmakta mıdır?

Ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin anne ya da baba olma durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann Withney U analiz sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2

Ebeveynlerin Anne ya da Baba Olma Durumlarına Göre Sosyal Destek Algıları ve Yılmazlık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Mann Withney U Analiz Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Anne/Baba	n	Sıra ortalamaları	Sıra toplamları	U	p
Sosyal Birliktelik Desteği	Anne	128	86.82	2952.00	1995.0	.456
	Baba	34	80.09	10251.00		
Bilgi Desteği	Anne	128	75.82	2578.00	1983.0	.425
	Baba	34	83.01	10625.00		
Duygusal Destek	Anne	128	80.85	2749.00	2154.0	.928
	Baba	34	81.67	10454.00		
Bakım Desteği	Anne	128	85.01	2890.50	2056.5	.621
	Baba	34	80.57	10312.50		
YASDÖ-ASDD Toplam	Anne	128	83.16	2807.50	2119.5	.816
	Baba	34	81.06	10357.50		
Sosyal Birliktelik Memnuniyet Düzeyi	Anne	128	90.10	3063.50	1883.5	.228
	Baba	34	79.21	10139.50		
Bilgi Desteği Memnuniyet Düzeyi	Anne	128	78.87	2681.50	2086.5	.711
	Baba	34	82.20	10521.50		

Tablo 2 (devam)

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Anne/Baba	n	Sıra ortalamaları	Sıra toplamları	U	p
Duygusal Destek	Anne	128	81.94	2786.00	2161.0	.951
Memnuniyet Düzeyi	Baba	34	81.38	10417.00		
Bakım Desteği	Anne	128	87.26	2967.00	1980.0	.418
Memnuniyet Düzeyi	Baba	34	79.97	10236.00		
YASDÖ-ASDMD Toplam	Anne	128	85.62	2911.00	2036.0	.565
	Baba	34	80.41	10292.00		
Mücadelecilik-Meydan Okuma	Anne	128	98.47	3348.00	1599.0	.018
	Baba	34	76.99	9855.00		
Öz Yeterlik	Anne	128	72.35	2460.00	1865.0	.200
	Baba	34	83.93	10743.00		
Yaşama Bağlılık	Anne	128	83.22	2829.50	2117.5	.809
	Baba	34	81.04	10373.50		
Kontrol	Anne	128	91.76	3120.00	1827.0	.147
	Baba	34	78.77	10083.00		
AYÖ Toplam	Anne	128	91.01	3094.50	185.5	.183
	Baba	34	78.97	10108.50		

Tablo 2’de ebeveynlerin ASDD, ASDMD, AYÖ ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları onların anne ya da baba olma durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için yapılan Mann Whitney U analizine yer verilmiştir. AYÖ’nün sadece Mücadelecilik-Meydan Okuma alt ölçeğinde anne ya da baba olma durumları arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Buna göre annelerin, babalara kıyasla daha mücadeleci oldukları söylenebilir ($U = 1599.0, p = .018$).

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Algıları ve Yılmazlık Düzeyleri Onların Yaşlarına Göre Farklılaşmakta mıdır?

Ebeveynlerin YASDÖ ve AYÖ’den aldıkları puanların yaşlarına göre ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3

Ebeveynlerin Yaşları ile Sosyal Destek Algıları ve Yılmazlık Düzeylerini Belirlenmeye Yönelik Betimsel Analiz Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Yaş	n	$\bar{x}$	SS
Sosyal Birliktelik Desteği	25-30 yaş	21	2.43	.51
	31-35 yaş	33	2.92	.72
	36-40 yaş	50	2.88	.63
	41 ve üzeri	58	2.73	.58
	Toplam	162	2.78	.63
Bilgi Desteği	25-30 yaş	21	3.10	.58
	31-35 yaş	33	3.12	.69
	36-40 yaş	50	3.09	.59
	41 ve üzeri	58	2.94	.62
	Toplam	162	3.04	.62
Duygusal Destek	25-30 yaş	21	2.72	.68
	31-35 yaş	33	3.07	.71
	36-40 yaş	50	3.13	.68
	41 ve üzeri	58	2.86	.70
	Toplam	162	2.97	.70

Tablo 3 (devamı)

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Yaş	n	$\bar{x}$	SS
Bakım Desteği	25-30 yaş	21	2.55	.82
	31-35 yaş	33	2.88	.97
	36-40 yaş	50	3.03	.69
	41 ve üzeri	58	2.86	.68
	Toplam	162	2.88	.78
YASDÖ-ASDD Toplam	25-30 yaş	21	2.67	.53
	31-35 yaş	33	3.00	.70
	36-40 yaş	50	3.02	.59
	41 ve üzeri	58	2.83	.58
	Toplam	162	2.90	.61
Sosyal Birliktelik Memnuniyet Düzeyi	25-30 yaş	21	2.25	.49
	31-35 yaş	33	2.73	.73
	36-40 yaş	50	2.74	.64
	41 ve üzeri	58	2.65	.61
	Toplam	162	2.64	.65
Bilgi Desteği Memnuniyet Düzeyi	25-30 yaş	21	2.81	.68
	31-35 yaş	33	2.88	.68
	36-40 yaş	50	2.97	.63
	41 ve üzeri	58	2.79	.70
	Toplam	162	2.87	.67
Duygusal Destek Memnuniyet Düzeyi	25-30 yaş	21	2.59	.66
	31-35 yaş	33	2.87	.71
	36-40 yaş	50	2.99	.69
	41 ve üzeri	58	2.74	.69
	Toplam	162	2.82	.70
Bakım Desteği Memnuniyet Düzeyi	25-30 yaş	21	2.36	.81
	31-35 yaş	33	2.72	.88
	36-40 yaş	50	2.80	.69
	41 ve üzeri	58	2.73	.75
	Toplam	162	2.70	.77
YASDÖ-ASDMD Toplam	25-30 yaş	21	2.48	.55
	31-35 yaş	33	2.80	.70
	36-40 yaş	50	2.87	.62
	41 ve üzeri	58	2.71	.62
	Toplam	162	2.75	.63
Mücadelecilik-Meydan Okuma	25-30 yaş	21	3.25	.53
	31-35 yaş	33	3.23	.46
	36-40 yaş	50	3.34	.60
	41 ve üzeri	58	3.34	.61
	Toplam	162	3.33	.57
Öz yeterlik	25-30 yaş	21	4.05	.77
	31-35 yaş	33	4.00	.65
	36-40 yaş	50	4.08	.54
	41 ve üzeri	58	4.09	.51
	Toplam	162	4.06	.59
Yaşama Bağlılık	25-30 yaş	21	3.66	.80
	31-35 yaş	33	3.75	.73
	36-40 yaş	50	3.69	.68
	41 ve üzeri	58	3.56	.75
	Toplam	162	3.65	.73

Tablo 3 (devamı)

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Yaş	n	$\bar{x}$	SS
Kontrol	25-30 yaş	21	3.01	.99
	31-35 yaş	33	3.40	.89
	36-40 yaş	50	3.65	.50
	41 ve üzeri	58	3.52	.86
	Toplam	162	3.47	.81
AYÖ-Toplam	25-30 yaş	21	3.51	.51
	31-35 yaş	33	3.54	.48
	36-40 yaş	50	3.62	.45
	41 ve üzeri	58	3.61	.52
	Toplam	162	3.59	.49

Not: YASDÖ-ASDD (Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği-Algılanan Sosyal Destek Ölçeği), YASDÖ- ASDMD (Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği-Algılanan Sosyal Destek Memnuniyet Ölçeği), AYÖ (Aile Yılmazlık Ölçeği)

Tablo 3'te ebeveynlerin yaşları ile sosyal destek algıları ve yılmazlık düzeylerinin betimsel analiz sonuçları yer almaktadır. Bu doğrultuda ebeveynlerin ASDD, ASDMD ve AYÖ'den aldıkları puanların yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemede yapılan LSD analiz sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

Ebeveynlerin Yaşlarına Göre Sosyal Destek Algılarına ve Yılmazlık Düzeylerine İlişkin LSD Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalamı	F	p
Sosyal Birliktelik Desteği	Gruplararası	3.789	3	1.263	3.249	*.023
	Gruplarıçi	61.416	158	.389		
	Toplam	65.205	16			
Bilgi Desteği	Gruplararası	.931	3	.310	.794	.499
	Gruplarıçi	77.043	158	.391		
	Toplam	80.759	16			
Duygusal Destek	Gruplararası	3.716	3	1.239	2.540	.058
	Gruplarıçi	77.043	158	.488		
	Toplam	80.759	16			
Bakım Desteği	Gruplararası	3.369	3	1.123	1.875	.136
	Gruplarıçi	94.653	158	.599		
	Toplam	98.022	16			
YASDÖ-ASDD Toplam	Gruplararası	2.360	3	.787	2.122	.100
	Gruplarıçi	58.581	158	.371		
	Toplam	60.941	16			
Sosyal Birliktelik Memnuniyet Düzeyi	Gruplararası	4.010	3	1.337	3.279	*.023
	Gruplarıçi	64.412	158	.408		
	Toplam	68.422	16			
Bilgi Desteği Memnuniyet Düzeyi	Gruplararası	.973	3	.324	2.029	.703
	Gruplarıçi	72.861	158	.461		
	Toplam	73.833	16			
Duygusal Destek Memnuniyet Düzeyi	Gruplararası	2.957	3	.986	2.019	.112
	Gruplarıçi	76.759	158	.486		
	Toplam	79.715	16			
Bakım Desteği Memnuniyet Düzeyi	Gruplararası	2.931	3	.977	1.640	.182
	Gruplarıçi	94.142	158	.596		
	Toplam	97.073	16			

Tablo 4 (devamı)

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalamı	F	p
YASDÖ-ASDMD Toplam	Gruplararası	2.362	3	.787	1.978	.119
	Gruplarıçi	62.904	158	.398		
	Toplam	65.267	16			
Mücadelecilik-Meydan Okuma	Gruplararası	.805	3	.268	.800	.495
	Gruplarıçi	52.953	158	.335		
	Toplam	53.758	16			
Öz yeterlik	Gruplararası	.205	3	.068	.193	.901
	Gruplarıçi	56.001	158	.354		
	Toplam	56.206	16			
Yaşama Bağlılık	Gruplararası	.883	3	.294	.541	.655
	Gruplarıçi	85.861	158	.543		
	Toplam	86.744	16			
Kontrol	Gruplararası	6.351	3	2.117	3.321	*.021
	Gruplarıçi	100.717	158	.637		
	Toplam	107.068	16			
AYÖ Toplam	Gruplararası	.272	3	.091	.368	.776
	Gruplarıçi	38.860	158	.246		
	Toplam	39.132	16			

Not: YASDÖ-ASDD (Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği-Algılanan Sosyal Destek Ölçeği), YASDÖ- ASDMD (Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği-Algılanan Sosyal Destek Memnuniyet Ölçeği), AYÖ (Aile Yılmazlık Ölçeği)
p<.05

Tablo 4 incelendiğinde farkların hangi yaş grupları arasında olduğunu bulmak amacıyla uygulanan LSD Testi sonucunda ASDD ve ASDMD ölçeklerinin diğer alt ölçeklerinde ebeveynlerin yaşlarına göre anlamlı farklılık elde edilmemiştir. ASDD'nin sosyal birliktelik desteği alt ölçeğinde hem 31-35 yaş hem 36-40 yaş grubundaki ebeveynlerin puan ortalamalarının 25-30 yaş grubundan anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur ($F(3.158) = 3.249, p < .05$). Benzer şekilde ASDMD'nin Sosyal Birliktelik Memnuniyet Düzeyi alt ölçeğinden hem 31-35, hem 36-40 hem de 41 ve üzeri yaş grubundaki ebeveynlerin puan ortalamalarının 25-30 yaş grubundakilerden anlamlı olarak yüksek olduğu bulunmuştur ($F(3.158) = 3.279, p < .05$). Ebeveynlerin yaşları arttıkça sosyal birliktelik desteğinin ve bu destekten memnuniyetlerinin arttığı görülmektedir.

AYÖ'nün Kontrol alt ölçeği dışındaki alt ölçeklerinde ebeveynlerin yaşlarına göre anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir. Kontrol alt ölçeğinde 36-40 ve 41 ve üzeri yaş grubundaki ebeveynlerin puan ortalamaları 25-30 yaş grubundaki ebeveynlerin puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur ($F(3.158) = 3.321, p < .05$). Başka bir deyişle ebeveynlerin yaşları arttıkça yaşamlarını kontrol etme durumlarının da arttığı söylenebilir.

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin, Sosyal Destek Algıları ve Yılmazlık Düzeyleri Yaşadıkları Yerleşim Yerlerine Göre Farklaşmakta mıdır?

Ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin yerleşim yerlerine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann Withney U analiz sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5

Ebeveynlerin Yaşadıkları Yerlerine Göre Sosyal Destek Algıları ve Yılmazlık Düzeylerine İlişkin Mann Withney U Analiz Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Yerleşim Yeri	n	Sıra Ortalamaları	Sıra Toplamları	U	p
Sosyal Birliktelik Desteği	Kent	111	80.64	8950.50	2734.5	.729
	Köy	51	83.38	4252.50		
Bilgi Desteği	Kent	111	76.81	8526.00	2310.0	.059
	Köy	51	91.71	4677.00		
Duygusal Destek	Kent	111	79.36	8808.50	2592.5	.389
	Köy	51	86.17	4394.50		
Bakım Desteği	Kent	111	75.53	8383.50	2167.5	.016
	Köy	51	94.50	4819.50		
YASDÖ-ASDD Toplam	Kent	111	78.81	8748.00	2532.0	.282
	Köy	51	87.35	4455.00		
Sosyal Birliktelik Memnuniyet Düzeyi	Kent	111	81.08	8999.50	2783.5	.865
	Köy	51	82.42	4203.50		
Bilgi Desteği Memnuniyet Düzeyi	Kent	111	78.72	8738.00	2522.0	.263
	Köy	51	87.55	4465.00		
Duygusal Destek Memnuniyet Düzeyi	Kent	111	80.51	8937.00	2721.0	.692
	Köy	51	83.65	4266.00		
Bakım Desteği Memnuniyet Düzeyi	Kent	111	76.82	8526.50	2310.5	.059
	Köy	51	91.70	4676.50		
YASDÖ-ASDMD Toplam	Kent	111	80.01	8881.50	2665.5	.552
	Köy	51	84.74	4321.50		
Mücadelecilik-Meydan Okuma	Kent	111	82.40	9146.00	2731.0	.719
	Köy	51	79.55	4057.00		
Öz yeterlik	Kent	111	80.88	8977.50	2761.5	.803
	Köy	51	82.85	4225.50		
Yaşama Bağlılık	Kent	111	83.91	9313.50	2563.5	.334
	Köy	51	76.26	3889.50		
Kontrol	Kent	111	82.29	9134.50	2742.5	.749
	Köy	51	79.77	4068.50		
AYÖ-Toplam	Kent	111	81.98	9100.00	2777.0	.847
	Köy	51	80.45	4103.00		

Not: YASDÖ-ASDD (Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği-Algılanan Sosyal Destek Ölçeği), YASDÖ- ASDMD (Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği-Algılanan Sosyal Destek Memnuniyet Ölçeği), AYÖ (Aile Yılmazlık Ölçeği)
 $p < .05$

Tablo 5 incelendiğinde uygulanan Mann Withney U analiz sonucunda ASDD'nin Bakım Desteği alt ölçeğinde köyde yaşayan ebeveynlerin puan ortalamalarının kentte yaşayan ebeveynlerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur ($U = 2167.5$, $p = .016$). ASDD ve ASDMD ölçeklerinin diğer alt ölçeklerinde ebeveynlerin yaşadıkları yer açısından anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir.

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Algıları ve Yılmazlık Düzeyleri Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmakta mıdır?

Ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin eğitim durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Kruskal-Wallis H analiz sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

Ebeveynlerin Eğitim Durumlarına Göre Sosyal Destek Algıları ve Yılmazlık Düzeylerine İlişkin Kruskal Wallis Analiz Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Eğitim Durumu	n	Sıra Ortalamaları	Sd	χ^2	p
Sosyal Birliktelik Desteği	İlkokul	24	62.79	4	29.288	*.000
	Ortaokul	20	75.62			
	Lise	72	71.28			
	Üniversite	34	100.72			
	Yüksek Lisans	12	135.58			
Bilgi Desteği	İlkokul	24	67.40	4	15.382	*.000
	Ortaokul	20	77.22			
	Lise	72	76.03			
	Üniversite	34	89.84			
	Yüksek Lisans	12	126.04			
Duygusal Destek	İlkokul	24	60.56	4	23.783	*.000
	Ortaokul	20	76.70			
	Lise	72	74.49			
	Üniversite	34	96.31			
	Yüksek Lisans	12	131.50			
Bakım Desteği	İlkokul	24	60.25	4	22.738	*.000
	Ortaokul	20	62.82			
	Lise	72	79.76			
	Üniversite	34	94.97			
	Yüksek Lisans	12	127.42			
YASDÖ-ASDD Toplam	İlkokul	24	59.46	4	27.115	*.000
	Ortaokul	20	75.15			
	Lise	72	73.91			
	Üniversite	34	98.22			
	Yüksek Lisans	12	134.33			
Sosyal Birliktelik Memnuniyet Düzeyi	İlkokul	24	65.94	4	20.830	*.000
	Ortaokul	20	73.42			
	Lise	72	73.23			
	Üniversite	34	99.37			
	Yüksek Lisans	12	125.08			
Bilgi Desteği Memnuniyet Düzeyi	İlkokul	24	70.90	4	11.826	*.019
	Ortaokul	20	84.60			
	Lise	72	73.44			
	Üniversite	34	91.97			
	Yüksek Lisans	12	116.21			

Tablo 6 (devamı)

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Eğitim Durumu	n	Sıra Ortalamaları	Sd	x ²	p
Duygusal Destek Memnuniyet Düzeyi	İlkokul	24	59.15	4	20.428	*.000
	Ortaokul	20	76.92			
	Lise	72	75.03			
	Üniversite	34	100.25			
	Yüksek Lisans	12	119.54			
Bakım Desteği Memnuniyet Düzeyi	İlkokul	24	62.98	4	13.256	*.010
	Ortaokul	20	65.45			
	Lise	72	81.07			
	Üniversite	34	95.24			
	Yüksek Lisans	12	108.96			
YASDÖ- ASDMD Toplam	İlkokul	24	62.10	4	19.656	*.001
	Ortaokul	20	76.95			
	Lise	72	74.17			
	Üniversite	34	99.31			
	Yüksek Lisans	12	121.42			
Mücadelecilik-Meydan Okuma	İlkokul	24	94.23	4	25.533	*.000
	Ortaokul	20	55.12			
	Lise	72	69.08			
	Üniversite	34	106.37			
	Yüksek Lisans	12	104.08			
Öz yeterlik	İlkokul	24	96.21	4	17.981	*.001
	Ortaokul	20	81.20			
	Lise	72	69.58			
	Üniversite	34	80.78			
	Yüksek Lisans	12	126.12			
Yaşama Bağlılık	İlkokul	24	71.19	4	15.127	*.004
	Ortaokul	20	62.35			
	Lise	72	78.39			
	Üniversite	34	92.99			
	Yüksek Lisans	12	120.17			
Kontrol	İlkokul	24	91.52	4	9.643	*.047
	Ortaokul	20	87.78			
	Lise	72	72.78			
	Üniversite	34	78.15			
	Yüksek Lisans	12	112.83			
AYÖ – Toplam	İlkokul	24	92.73	4	25.724	*.000
	Ortaokul	20	61.02			
	Lise	72	68.01			
	Üniversite	34	99.34			
	Yüksek Lisans	12	123.54			

Not: YASDÖ-ASDD: Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği-Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, YASDÖ-ASDMD: Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği-Algılanan Sosyal Destek Memnuniyet Ölçeği, AYÖ: Aile Yılmazlık Ölçeği
p < .05

Tablo 6 incelendiğinde uygulanan Kruskal-Wallis H analizi sonucunda ASDD’de, ASDMD’de ve tüm alt boyutlarda, benzer olarak AYÖ’nün tüm alt boyutlarında eğitim durumu lisans ve yüksek lisans olan ebeveynlerin puan ortalamasının eğitim durumu ilkokul, ortaokul ve lise olanlara göre anlamlı düzeyde daha

yüksek olduğu belirlenmiştir ($p < .05$). Başka bir deyişle, ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça algıladıkları sosyal desteğin, bu destekten memnuniyet düzeylerinin ve yılmazlık düzeylerinin arttığı söylenebilir.

Ebeveynlerin Sosyal Destek Algıları ve Yılmazlık Düzeyleri Sahip Oldukları Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyetine Göre Farklaşmakta mıdır?

Ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan T-Testi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 7

Ebeveynlerin Sahip Oldukları Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyetine Göre Sosyal Destek Algıları ve Yılmazlık Düzeylerine İlişkin T-Testi Analiz Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Çocuğun Cinsiyeti	n	$\bar{X}$	s	r	p
Sosyal Birliktelik Desteği	Kız	72	2.78	.58	-.025	.980
	Erkek	90	2.78	.67		
Bilgi Desteği	Kız	72	2.95	.63	-1.644	.102
	Erkek	90	3.12	.61		
Duygusal Destek	Kız	72	2.91	.66	-.976	.331
	Erkek	90	3.09	.74		
Bakım Desteği	Kız	72	2.81	.72	-.987	.325
	Erkek	90	2.93	.82		
YASDÖ-ASDD Toplam	Kız	72	2.86	.58	-.868	.387
	Erkek	90	2.94	.63		
Sosyal Birliktelik Memnuniyet Düzeyi	Kız	72	2.67	.07	.566	.572
	Erkek	90	2.62	.07		
Bilgi Desteği Memnuniyet Düzeyi	Kız	72	2.87	.07	.000	1.00
	Erkek	90	2.87	.07		
Duygusal Destek Memnuniyet Düzeyi	Kız	72	2.80	.07	-.321	.749
	Erkek	90	2.84	.07		
Bakım Desteği Memnuniyet Düzeyi	Kız	72	2.68	.09	-.282	.778
	Erkek	90	2.72	.08		
YASDÖ-ASDMD Toplam	Kız	72	2.75	.60	.056	.956
	Erkek	90	2.75	.66		
Mücadelecilik-Meydan Okuma	Kız	72	3.32	.55	-.133	.910
	Erkek	90	3.33	.60		
Öz yeterlik	Kız	72	4.02	.51	-.747	.456
	Erkek	90	4.09	.64		
Yaşama Bağlılık	Kız	72	3.58	.61	-1.094	.276
	Erkek	90	3.70	.81		
Kontrol	Kız	72	3.51	.73	.548	.584
	Erkek	90	3.44	.87		
AYÖ-Toplam	Kız	72	3.56	.42	-.555	.580
	Erkek	90	3.61	.54		

Not: YASDÖ-ASDD: Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği-Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, YASDÖ-ASDMD: Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği-Algılanan Sosyal Destek Memnuniyet Ölçeği, AYÖ: Aile Yılmazlık Ölçeği
 $p < .05$

Tablo 7’de ebeveynlerin ASDD, ASDMD ölçekleri ve alt ölçeklerinde, AYÖ ve alt ölçeklerinden aldıkları puanlarda özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır. Bir diğer deyişle, ebeveynlerin sosyal destek algıları, bu destekten memnuniyetleri ve yılmazlık düzeyleri özel gereksinimli çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmamaktadır.

Ebeveynlerin Sosyal Destek Algıları ve Yılmazlık Düzeyleri Sahip Oldukları Özel Gereksinimli Çocuk Sayısına Göre Farklılaşmakta mıdır?

Ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin özel gereksinimli çocuk sayısına göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin gerçekleştirilen Mann Withney U analiz sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8

Ebeveynlerin Sahip Oldukları Özel Gereksinimli Çocuk Sayılarına Göre Sosyal Destek Algıları ve Yılmazlık Düzeylerine İlişkin Mann Withney U Analiz Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutlar	Çocuk Sayısı	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Sosyal Birliktelik Desteği	1	148	83.70	12388.00	710.0	.052
	2	14	58.21	815.00		
Bilgi Desteği	1	148	83.11	12301.00	797.0	.152
	2	14	64.43	902.00		
Duygusal Destek	1	148	83.63	12377.00	721.0	.060
	2	14	59.00	826.00		
Bakım Desteği	1	148	83.84	12408.00	690.0	.038
	2	14	56.79	795.00		
YASDÖ-ASDD Toplam	1	148	83.81	12404.00	694.0	.041
	2	14	57.07	799.00		
Sosyal Birliktelik Memnuniyet Düzeyi	1	148	83.15	12306.00	792.0	.145
	2	14	64.07	897.00		
Bilgi Desteği Memnuniyet Düzeyi	1	148	83.66	12382.00	716.0	.055
	2	14	58.64	821.00		
Duygusal Destek Memnuniyet Düzeyi	1	148	83.02	12287.50	810.5	.178
	2	14	65.39	915.50		
Bakım Desteği Memnuniyet Düzeyi	1	148	83.37	12339.00	759.0	.097
	2	14	61.71	864.00		
YASDÖ- ASDMD Toplam	1	148	83.47	12353.00	745.0	.083
	2	14	60.71	850.00		
Mücadelecilik-Meydan Okuma	1	148	83.60	12373.50	724.5	.063
	2	14	59.25	826.50		
Öz yeterlik	1	148	83.06	12293.50	804.5	.166
	2	14	64.96	909.50		
Yaşama Bağlılık	1	148	83.65	12380.00	718.0	.057
	2	14	58.79	823.00		
Kontrol	1	148	81.90	12121.50	976.5	.720
	2	14	77.25	1081.50		
AYÖ Toplam	1	148	84.11	12448.00	650.0	.021
	2	14	53.93	755.00		

Not: YASDÖ-ASDD: Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği-Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, YASDÖ-ASDMD: Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği-Algılanan Sosyal Destek Memnuniyet Ölçeği, AYÖ: Aile Yılmazlık Ölçeği
p < .05

Tablo 8’deki Mann Withney U analiz sonuçlarına bakıldığında, ASDD ölçeğinde bir özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin puan ortalamalarının, iki özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur ($U = 694.0, p = .041$). Benzer şekilde ASDD’nin bakım desteği alt ölçeğinde bir özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin puan ortalamalarının, iki özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür ($U = 690.0, p = .038$). ASDD ve ASDMD ölçeklerinin diğer alt ölçeklerinde ise ebeveynlerin özel gereksinimli çocuk sayılarına göre anlamlı farklılık elde edilmemiştir. Özetle, özel gereksinimli bir çocuğu olan ebeveynlerin sosyal desteği ve bakım desteğini daha fazla algıladıkları söylenebilir.

AYÖ’de özel gereksinimli bir çocuğu olan ebeveynlerin puan ortalamalarının, özel gereksinimli iki çocuğu olan ebeveynlerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur ($U = 650.0, p = .021$). AYÖ’nin diğer altölçeklerinde ise ebeveynlerin yaşlarına göre anlamlı farklılık elde edilmemiştir. Buna göre, özel gereksinimli bir çocuğu olan ebeveynlerin daha yılmaz oldukları söylenebilir.

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Ağlarının Niceliksel Boyutlarının Özellikleri Nelerdir?

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek ağını sorgulayan ve niceliksel boyuttan oluşan ek soruların dağılımları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9

Ebeveynlerin YASDÖ’nin Niceliksel Boyutunda Yer Alan Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımları

Ebeveynlerin Yakınlarıyla Yüz Yüze Görüşme Sıklığı	n	%
Hiçbir zaman	3	1.9
Ayda 1 defa	27	16.7
Ayda 2 defa	10	6.2
Ayda 3 defa	19	11.7
Haftada 1 defa	39	24.0
Haftada 2-3 defa	31	19.1
Hemen hemen her gün	33	20.4
Ebeveynlerin Yakınlarıyla Telefon ile Görüşme Sıklığı		
Hiçbir zaman	0	0
Ayda 1 defa	8	4.9
Ayda 2 defa	12	7.4
Ayda 3 defa	23	14.2
Haftada 1 defa	28	17.3
Haftada 2-3 defa	51	31.5
Hemen hemen her gün	40	24.7
Ebeveynlerin Yakınları Tarafından Son Bir Ayda Ziyaret Edilme Sıklığı		
Hiç gelmediler	18	11.1
1-2 kez geldiler	70	43.2
3-4 kez geldiler	41	25.3
5 ya da daha çok kez geldiler	33	20.4
Ebeveynlerin Kendileri için Dışarı Çıkabilme Sıklığı		
Hiç Çıkamıyorum	25	15.4
Haftada 1-3 gün çıkabiliyorum	104	64.2
Haftada 4-6 gün çıkabiliyorum	29	17.9
Her gün çıkabiliyorum	4	2.5

Tablo 9 incelendiğinde araştırmaya katılan ebeveynlerin çoğunluğunun haftada bir defa yakınlarıyla yüz yüze, haftada iki-üç defa ise telefon ile görüştüğü, son bir ayda yakınları tarafından bir-iki defa ziyaret edildiği ve hafta bir-üç gün arasında kendileri için dışarıya çıkabildiği belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek, bu destekten memnuniyet düzeyleri ile yılmazlık düzeyleri çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Ebeveynlerin özel gereksinimli çocuğa sahip olması, çocuğun yetersizliği ne olursa olsun birçok güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip olmak ve çocuğun var olan potansiyelini en iyi şekilde kullanacak biçimde yetiştirmeye çalışmanın ebeveynler açısından oldukça zor olduğu (İşcan ve Malkoç, 2016) görülmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin karşılaştıkları zorlu durumlarla başa çıkmalarında olumlu etkileri olan algılanan sosyal desteğin (Deniz ve diğ., 2009) ve yılmazlık düzeyinin (Boyraz ve Sayger, 2011) belirlenmesinin önemli olduğu söylenebilir. Aynı zamanda ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve yılmazlık düzeyinin çeşitli değişkenler açısından belirlenip hangi durumlarda farklılık gösterdiğini belirlemek ailelere sunulacak destek sistemlerini geliştirmede ve ebeveynlerle çalışacak uygulamacılara yol göstermesi bakımından da önemli olabileceği düşünülmektedir. Araştırma grubunun her iki ölçekten de aldıkları puan ortalamalarının Yılmazlık Ölçeğinin Mücadelecilik-Meydan Okuma alt ölçeği dışında anne ya da baba olmak açısından farklılık yaratmadığını görmekteyiz. Yani annelerin ve babaların algıladıkları sosyal destek ve bu destekten hoşnutluk düzeyleri ile yılmazlık düzeyleri birbirine benzemektedir. Sadece Mücadelecilik-Meydan Okuma alt ölçeğinden elde edilen sonuçlar annelerin babalara kıyasla daha mücadeleci olduklarını göstermektedir. Alanyazında anne babaların yılmazlık düzeylerinin birbirine benzer olduğunu ileri süren araştırmalar (Ahlert ve Greff, 2012; Kadı, 2016; Kaner ve diğ., 2011; Olsson ve Hwang, 2008; Plumb, 2011; Sezgin, 2009; Skehill, 2001; Sojo ve Guarino, 2011; Svavarsdóttir ve Rayens, 2003) olduğu gibi farklılıklar olduğunu gösteren araştırmalar (Lee ve diğ., 2008) da bulunmaktadır. Ayrıca, babaların daha yılmaz olduğunu ileri süren araştırmalarla da karşılaşılmaktadır (Boyraz ve Sayger, 2011; Campbell-Sills, Forde ve Stein, 2009; Lee ve diğ., 2008). Bizim araştırmamızın bulguları özel gereksinimli çocuğu olan annelerin babalara kıyasla özel gereksinimi olan çocuklarına daha olumlu yaklaştıklarını, onları daha çok kabul ettiklerini ve çocuklarına hizmet veren profesyonel kişilerle daha çok etkileşim içinde olduklarını dolayısıyla daha donanımlı ve daha mücadeleci olduklarını ileri süren araştırmalarla tutarlılık göstermektedir (Friborg, Hjemdal, Rosenvinge ve Martinussen, 2003; Ha, Hong, Seltzer ve Greenberg, 2008; Hjemdal, Friborg, Stiles, Martinussen ve Rosenving, 2006; Kaner ve Bayraklı, 2009; Markstrom, Marshall ve Tryon, 2000).

Araştırmanın bir diğer bulgusu anne ya da baba olma durumuna göre sosyal destek algısının farklılaşmadığına yöneliktir. Söz konusu bulgu sosyal destek algısının anne ya da baba olmaya göre farklılaşmadığını gösteren diğer araştırma bulgularıyla (Aslan, 2010; Bilgin, 2012; Çattık, 2015; Hall, 2012; Kaner, 2004; Karpat ve Girli, 2012; Kırbaş ve Özkan, 2013) örtüşmektedir. Öte yandan Kahriman ve Bayat (2008) ise annelerin babalara göre daha az sosyal destek algıladıklarını belirlemiştir. Bulgulardaki farklılıkların araştırma gruplarının özelliklerinden ve sosyal destek algılarını değerlendiren ölçme araçlarına ilişkin farklılıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yaşla ilgili bulgular incelendiğinde ebeveynlerin sosyal etkinliklere katıldıkları ve onların gelecekle ilgili planlarında onları destekleyen birilerinin olması ve ebeveynlerin bu destekten memnun kaldıklarını gösteren sosyal birliktelik desteği, artan yaşla birlikte artmaktadır. Diğer destek türlerine ilişkin ise yaşa bağlı farklılıklar bulunmamaktadır. Bu durum da bu tür destek ağının bireylerin yaşlarıyla birlikte genişlediğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Alanyazındaki bazı araştırmalar bazı destek türlerinin (örneğin, duygusal desteğin) yaşla birlikte arttığını (Çürük, 2008), bazıları yaşın artmasıyla sosyal desteklerin azaldığını (Coşkun ve Akkaş, 2009), bazıları ise yaşın algılanan sosyal destekleri etkilemediğini ileri sürmektedir (Hall, 2012; Karpat ve Girli, 2012; Kırbaş ve Özkan 2013). Yaşla birlikte yılmazlığın arttığını ileri süren araştırmalarla benzer şekilde (Campbell-Sills ve diğ., 2009; Friborg ve diğ., 2003; Ha ve diğ., 2008; Lloyd ve Hastings, 2009; Lundman, Strandberg, Eisemann, Gustafson ve Brulin, 2007) ebeveynlerin yaşlarının artması ile birlikte yaşamlarına ilişkin kontrolün kendilerinde olduğunu daha çok algılamaları bir diğer bulgumuzdur. Bunun yanı sıra, genç yaştaki yetişkinlerin kendilerini daha yılmaz özelliklere sahip olarak algıladıklarını bildiren çalışmalar (Lee ve diğ., 2008) olduğu gibi yılmazlığın yaş değişkeninden bağımsız olduğunu bulan çalışmalar da vardır (Boyraz ve Sayger, 2011; Hystad,

Eid, Johnsen, Kaner ve Bayraklı, 2010; Laberg ve Bartone, 2010; Sojo ve Guarino, 2011). Çalışmamızdaki bu bulgudan yola çıkarak yaşla birlikte ebeveynlerin daha deneyimli, daha donanımlı, daha becerikli hale geldikleri, dolayısıyla da yaşamlarını daha çok kontrol altına alabildikleri söylenebilir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, bakım desteği dışında, ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin kentte ya da köyde yaşamlarından bağımsız olmasıdır. Bu değişken açısından alanyazında ulaşılan tek araştırma olan Kumbasar (2016) yaptığı çalışmada da ebeveynlerin yaşadıkları yerleşim yeri ile algıladıkları bakım desteği ve bu destekten hoşnut olma durumları arasında anlamlı farklılık olduğu; köyde yaşayan ebeveynlerin kentte yaşayan ebeveynlere göre bakım desteğini daha fazla algıladıkları belirlenmiştir. Şehirlerde genel olarak yakın ilişkilerin az olması, bireysel yaşamın daha fazla olması, değişen iş hayatının komşuluk ilişkilerini olumsuz etkilemesi gibi etmenlerin ihtiyaç duyulan sosyal desteğin daha az algılanmasına neden olduğu düşünülmektedir. Araştırmamızda kentte ya da köyde yaşamının ebeveynlerin yılmazlık düzeyi üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Ancak, ebeveynlerin yaşadıkları yerleşim yerinin, yılmazlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı, benzer bir çalışmada (Aygen, 2011) olduğu gibi, bu çalışmada da ortaya çıkmıştır. Köyde yaşayan ebeveynlerin komşuluk, akrabalık gibi ilişkilerin daha fazla olması, yakın çevrenin sürekli iç içe olması ve karşılaşılan problemlerin çözümünde kolaylıkla birilerinin bulunması, ebeveynlerin problemlerle başa çıkma becerilerini geliştirerek yılmaz olmalarını sağladığı söylenebilir.

Eğitim düzeyinin ebeveynlerin yılmazlık (Taşdemir, 2013) ve sosyal destek (Özkan, 2002) algılarında farklılığa yol açmadığı ya da eğitim düzeyinin düşük olmasının ailelerin yılmazlık düzeylerini artırdığını (Muir ve diğ., 2008) ileri süren araştırmaların aksine bu çalışmada ebeveynlerin sosyal destek ağlarının niceliği ve niteliği ile yılmazlık düzeylerinin eğitim düzeyine göre farklılık gösterdiği de belirlenmiştir. Söz konusu bulgumuz sosyal destekle (Aslan, 2010; Bilgin, 2012; Coşkun ve Akkaş, 2005; Kozaklı, 2006; Özkan, 2002; Sencar, 2007) ve yılmazlıkla (Kadı, 2016; Kumbasar, 2016) ilgili kimi araştırmaların bulgularıyla tutarlıdır. Eğitim düzeylerinin artmasıyla ebeveynlerin sosyal destek ağlarının da güçlendiği, kendilerini zorluk durumlarına karşı daha dayanıklı ve yılmaz olarak algıladıkları görülmektedir (Boyras ve Sayger, 2011; Campbell-Sills ve diğ., 2009). Eğitim düzeyinin yüksek olması ebeveynlerin bilgi, beceri açısından daha donanımlı ve güçlü olmasını, hizmetlere ulaşmalarını, profesyonellerle ve diğer ailelerle daha fazla iletişime girmelerini; dolayısıyla da güçlüklerle karşı daha dayanıklı ve destek kaynaklarına daha çok sahip olmalarını sağlıyor olabilir.

Araştırmamızın bir diğer bulgusu ise özel gereksinimli çocuğun cinsiyetinin ebeveynlerin sosyal destek algıları ve yılmazlık düzeyleri üzerinde herhangi bir farklılık oluşturmadığına yöneliktir. Alanyazında yapılmış pek çok araştırma hem sosyal destekle (Arman, 2009; Aslan, 2010; Coşkun ve Akkaş, 2009; Çattık, 2015; Gölalmiş-Erhan, 2005; Kaner, 2004; Ünlüer, 2009) hem de yılmazlıkla (Kadı, 2016; Kumbasar, 2016) ile ilgili bulgumuzu destekler niteliktedir. Öte yandan Aydemir (2015) araştırmasında özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti ile ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı bir farklılık olduğunu belirtirken, Avcu (2017) ise özel gereksinimli çocuğun cinsiyetinin ebeveynlerin yılmazlık düzeylerine göre farklılık yarattığını belirlemiştir. Ebeveynlerin sosyal destek algılarının ve yılmazlık düzeylerinin, çocuklarının cinsiyetine göre farklılaşmaması, özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın başlı başına başına ağır bir yükümlülük getirmesi nedeniyle ebeveynlerin yaşamlarının her döneminde desteğe ihtiyaç duymaları (Kaner, 2003) ve çocuğun cinsiyetinin sosyal destek ve yılmazlık düzeylerini azaltıp artırmada herhangi bir etkisinin olmamasıyla açıklanabilir.

Araştırmada ayrıca sahip olunan özel gereksinimli çocuk sayısı az olduğunda ebeveynlerin çocuklarının bakımlarını daha kolay sağladıkları ve genel olarak diğer desteklere de daha çok sahip oldukları belirlenmiştir. Diğer sosyal destek alanlarında ise çocuk sayısının önemli bir faktör olmadığı belirlenmiştir. Pek çok çalışmada da bu yönde sonuçlar belirlenmiştir (Bilgin, 2012; Görgü, 2005; Tak ve McCubbin, 2002). Bulgularımıza göre çocuk sayısı azaldıkça ebeveynlerin genel olarak dayanıklılıkları da artmaktadır. Ancak Durmuşoğlu İrmak (2017) yaptığı çalışmada ebeveynlerin sahip oldukları özel gereksinimli çocuk sayısının, yılmazlık düzeyleri üzerinde herhangi bir farklılık oluşturmadığını ortaya koymuştur. Ebeveynlerin özel gereksinimli çocuklarının bakımlarını karşılamada, gelişimlerini ve günlük yaşamlarını destekleyebilmede çeşitli alanlarda bakım desteğine ihtiyaç duymaktadır (Okanlı, Tortumluoğlu ve Karapınar, 2003). Çocuk sayısının artması söz konusu bakım yükünü daha

da artırmaktadır. Dolayısıyla da özel gereksinimli çocuk sayısının artması desteğe daha çok ihtiyaç duymalarına yol açıyor olabileceği düşünülmektedir.

Sosyal desteğin niceliksel boyutunu irdeleyen ve YASDÖ'nün son kısmında yer alan sorularla ilgili bulgular incelendiğinde ebeveynlerin yakınlarıyla yüz yüze ve telefonla görüşmeleri, birbirlerinin evine gidip gelmeleri ve çeşitli nedenlerle (gezme, alışveriş, eğlence gibi) dışarı çıkma sıklığıyla ilgili sorunların olmadığı söylenebilir. İlgili araştırmaların (Gölmüş-Erhan 2005; Sivrikaya, 2012) da desteklediği gibi özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin aldıkları sosyal destek ağlarının geniş olması sahip oldukları kültürde yer alan yardımlaşma geleneği ile bağlantılı olarak açıklanabilir. Yurt dışındaki araştırmalar incelendiğinde özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerin informal sosyal destek ağlarının yeteri kadar düzenli olmaması, sosyal desteğin yeterince algılanmadığının göstergesi sayılabilir (Chang ve McConkey, 2008; Oh ve Lee, 2009).

Sonuç olarak bu araştırma, bu konuyla ilgili yapılmış olan önceki araştırmaların bulguları ile tutarlılık göstererek alanyazını güçlendirmesinin yanı sıra bazı noktalarda varolan alanyazına katkı sağlamaktadır. Bu araştırma KKTC'de yaşayan ve özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerden elde edilen bilgiler ile sınırlıdır. Son olarak araştırmadan elde edilen bulgular ışığında yola çıkılarak yapılacak benzer araştırmalar daha büyük çalışma gruplarıyla gerçekleştirilebilir, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynler ile özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin karşılaştırıldığı betimsel ve deneysel araştırmalar yapılabilir. Aynı zamanda özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarını ve yılmazlık düzeylerini yordayan değişkenler belirlenebilir, ebeveynlerin yılmazlıkla ilgili güçlü yönleri desteklenerek daha yılmaz olmalarına yardımcı olabilecek eğitim programları hazırlanabilir.

Kaynaklar

- Ahlert, I. A., & Greeff, A. P. (2012). Resilience factors asociated with adaptation in families with deaf and hard of hearing children. *American Annals of the Deaf*, 157(4), 141-155.
- Ahern, N. R., Kiehl, E. M., Sole, M. L., & Byers, J. (2006). A review of instruments measuring resilience. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 29(2), 103-125. doi:10.1080/01460860600677643
- Akkök, F. (2003). Farklı özelliğe sahip olan çocuk aileleri ve ailelerle yapılan çalışmalar [Families of children with different characteristics and studies with families]. A. Ataman (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş* içinde (ss. 119-139). Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Aral, N., & Gürsoy, F. (2009). *Özel eğitim gerektiren çocuklar ve özel eğitime giriş [Children requiring special education and introduction to special education]*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Arman, N. (2009). *Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile tükenmişlik ve kaygı düzeylerinin incelenmesi [The examination of the anxiety and burnout levels with social support levels perceived by mothers and fathers having mentally handicapped children]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Atatürk University, Social Sciences Institute, Erzurum, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 241695)
- Armstrong, M. I., Birnie-Lefcovitch, S., & Ungar, M. T. (2005). Pathways between social support, family well being, quality of parenting, and child resilience: What we know. *Journal of Child and Family Studies*, 14(2), 269-281. doi:10.1007/s10826-005-5054-4
- Aslan, Ç. Ç. (2010). *Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların psikolojik belirtileri, sosyal destek alguları ve stresle basa çıkma tarzlarının karşılaştırılması [The comparison of the psychological symptoms, perceived social support and ways of coping with stress of the mothers and the fathers who has mentally handicapped children]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Maltepe University, Social Sciences Institute İstanbul, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 254013)
- Avcu, Y. (2017). *Görme engelli ve görme engelli olmayan öğrenci annelerinin yılmazlık özelliklerinin incelenmesi [An analysis of the indomitableness characteristics of mothers of students with or without vision]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Gazi University, Institute of Educational Sciences, Ankara, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 461531)
- Aydemir, S. E. (2015). *Otizmlı çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumlarının, başa çıkma stratejilerinin ve sosyal destek algılarının incelenmesi [A study on the marital adjustment, coping strategies and perceived social support in parents of children with autism]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Dokuz Eylül University, Institute of Educational Sciences, İzmir, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 395282)
- Aydoğan, A., & Darıca, N. (2000). Özürlü çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi [Examining the level hopelessness of families with disabled children]. *Çocuk Forumu Dergisi [Journal of Child Form]*, 3(2), 25-31.
- Aygen, S. (2011) *Otizm tanısı almış çocuk ve ergenlerin annelerinin aleksitimi düzeyinin yordanması [A prediction of the alexithymia levels in mothers whose children diagnosed with autism]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul) [Unpublished master's thesis,

- Maltepe University, Social Sciences Institute İstanbul, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 296677)
- Baltaş, A., & Baltaş, Z. (2008). *Stres ve başa çıkma yolları [Stress and ways of coping]* (24. Baskı) [24th ed.]. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Bayraklı, H. (2010). *Zihinsel engelli ve engelli olmayan çocuğa sahip annelerde yılmazlığa etki eden değişkenlerin incelenmesi [Investigating the factors affecting resiliency in mothers of mentally retarded and nondisabled children]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 309512)
- Ben-Zur, H., Duvdevany, I., & Lury, L. (2005). Associations of social support and hardiness with mental health among mothers of adult children with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(1), 54-62. doi:10.1111/j.1365-2788.2005.00662.x
- Bilgin, Ş. (2012). *Ağır ve orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarının algıladıkları sosyal destek kaygı ve depresyon düzeylerinin incelenmesi [Investigation of level of perceived social support, depression and anxiety of parents of children with moderate and severe mental retardation]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bursa, Türkiye) [Unpublished Master's thesis, Uludağ University, Health Sciences Institute, İstanbul, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 316763)
- Boyratz, G., & Sayger, T. V. (2011). Psychological well-being among fathers of children with and without disabilities: The role of family cohesion, adaptability and paternal self-efficacy. *American Journal of Men's Health*, 5(4), 286-296. doi:10.1177/1557988310372538
- Chang, M. Y., & McConkey, R. (2008). The perceptions and experiences of Taiwanese parents who have children with an intellectual disability. *International Journal of Disability, Development and Education*, 55(1) 27-41. doi: 10.1080/10349120701827961
- Campbell-Sills, L., Forde, D. R., & Stein, M. B. (2009). Demographic and childhood environmental predictors of resilience in a community sample. *Journal of Psychiatric Research*, 43(12), 1007-1012. doi:10.1016/j.jpsychires.2009.01.013
- Cavkaytar, A., Batu, S., & Beklan, O. B. (2007). Gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip ailelerin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri arasındaki ilişkiler [Relationships between information about socio-economic and demographic characteristics of families of children with developmental retardation]. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [Abant İzzet Baysal University Journal of Faculty of Education]*, 6(1), 79-96.
- Cavkaytar, A., Batu, S., & Cetin, O. B. (2008). Perspectives of Turkish mothers on having a child with developmental disabilities. *International Journal of Special Education*, 23(2), 101-109.
- Cavkaytar, A., Ardıç, A., Özbey, F., Sönmez, M., Özdemir, O., & Aksoy, V. (2012). *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği [Family education and guidance in special education]* (3. Baskı) [3rd ed.]. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Coşkun, Y., & Akkaş G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki [The relation which between anxiety level of the mothers who have disabled children and social support]. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi [Ahi Evran University Kırşehir Education Faculty Journal]*, 10(1), 213-227.

- Çattık, M. (2015). *Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sosyal destek ve öz yeterlik düzeyleri ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi [Examination of the relationship among self efficacy, social support and life satisfaction levels of the parents of children with developmental disabilities]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Anadolu University, Institute of Educational Sciences, Eskişehir, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 407796)
- Çürük, N. (2008). *Ankara İl Merkezi'nde Bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İş Okullarında 1. ve 4. sınıfa devam eden zihinsel engelli çocukların annelerinin kaygı ve sosyal destek düzeylerinin karşılaştıkları problemlere göre incelenmesi [Examining the anxiety and social support levels of mothers with mentally retarded children, who attend to 1st and 4th grade in a training school at ankara, according to mothers problems with which they faced]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 218902)
- Deniz, M. E., Dilmaç, B., & Arıca, O. T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi [An analysis of life satisfaction and state-trait anxiety of the parents with handicapped children]. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi [International Journal of Human Sciences]*, 6(1), 953-968.
- Durmuşoğlu Irmak, B. (2017). *Yüksek kaygı ve depresyon düzeyinin evlilik yaşamı ile ilişkisinin değerlendirilmesi [Assessment of the relationship between high anxiety and depression level in marriage life]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Işık University, Social Sciences Institute, İstanbul, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 475929)
- Dürüst, Ç., & Çebi, B. (2018). Kıbrıs'ın kuzeyinde yetersizlikten etkilenebilecek bireylerin ebeveynlerinin sosyal destek düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi [Investigation of social support levels of disabled individuals parents based on different variables]. *Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi [International Journal of Art, Culture & Communication]*, 1(1), 1-31.
- Emerson, E., Robertson, J., & Wood, J. (2003). Levels of psychological distress experienced by family carers of children and adolescents with intellectual disabilities in an urban conurbation. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 17(2), 77-84. doi: 10.1111/j.1360-2322.2004.00183.x
- Fırat, S. (2000). *Otistik ve zihinsel özürli çocukların annelerinde kaygı, depresyon aleksitimi ve genel psikolojik değerlendirme [Anxiety, depression, alexitimia and general psychological assesment of mothers of autistic and mentally retarded children]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Çukurova University, Social Sciences Institute, Adana, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 97326)
- Friborg, O., Hjemdal, O., Rosenvinge, J. H., & Martinussen, M. (2003). A new rating scale for adult resilience: What are the central protective resources behind health adjustment? *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 12(2), 65-76.
- Gönültaş, N. (2017). *Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip ebeveynlerde algılanan sosyal destek ile bakım verme yükü arasındaki ilişkinin incelenmesi [Investigation of the relationship between perceived social support and caregiver burden in parents with mentally and psyhically disabled children]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Beykent University, Social Sciences Institute, İstanbul, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 468336)

- Gölmüş Erhan, G. (2005). *Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin umutsuzluk, karamsarlık, sosyal destek algularının ve gelecek puanlarının incelenmesi [Investigation of hopelessness, pessimism, social support sense and future plans of mothers who have mentally retarded children]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara) [Unpublished master's thesis, Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 160107)
- Greeff, A. P., Vansteenwengen, M., & Ide, M. (2006). Resiliency in families with a member with a psychological disorder. *The American Journal of Family Therapy*, 34(1), 285-300. doi:10.1080/01926180600637465
- Görgü, E. (2005). *3-7 yaş arası otistik çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişki [The relationship between social support perception level and depressions of the mothers who have the child with autism between the ages 3-7]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Marmara University, Institute of Educational Sciences, İstanbul, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 188722)
- Güney, E. (2016). *Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan lise öğrencilerinin yılmazlık düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi [Research of resiliency traits and perceived social support levels of high school students whose parents are divorced and nondivorced]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Necmettin Erbakan University, Institute of Educational Sciences, Konya, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 436728)
- Ha, J-H., Hong, J., Seltzer, M. M., & Greenberg, J. S. (2008). Age and gender differences in the well-being of midlife and aging parents with children with mental health or developmental problems: Report of a national study. *Journal of Health and Social Behaviors*, 49(3), 301-316. doi: 10.1177/002214650804900305
- Hjemdal, O., Friberg, O., Stiles, T. C., Martinussen, M., & Rosenvinge, J. H. (2006). Resilience predicting psychiatric symptoms: A perspective study of protective factors and their role in adjustment to stressful life events. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 13(3), 194-201. doi:10.1002/cpp.488
- Hall, H. R. (2012). Families of children with autism: behaviors of children, community support and coping. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 35(2), 111-132. doi: 10.3109 / 01460862.2012.678263
- Hystad, S.W., Eid, J., Johnsen, B. H., Laberg, J.C., & Bartone, P.T. (2010). Psychometric properties of the revised Norwegian dispositional resilience (hardiness) scale. *Scandinavian Journal of Psychology*, 51(3), 237-245. doi:10.1111/j.1467-9450.2009.00759.x
- İşcan, G. Ç., & Malkoç, A. (2016). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin umut düzeylerinin başa çıkma yeterliği ve yılmazlık açısından incelenmesi [An examination of hope levels of families with special needs children in terms of coping and resilience]. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [Trakya University Faculty of Education Journal]*, 7(1), 120-127.
- Kadı, S. (2016). *Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin yılmazlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından belirlenmesi [Investigation of resilience levels of parents with children with multiple disorders based on different variables]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Abant İzzet Baysal University, Institute of Educational Sciences, Bolu, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 418151)

- Kahriman, İ., & Bayat, M. (2008). Özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri [Determination of difficulties and social support levels by parents with disabled children]. *Özveri Dergisi [Journal of Ozveri]*, 5(1), 1175-1194.
- Kaner, S. (2003). Aile Destek Ölçeği: Faktör yapısı, güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları [Family Support Scale: Factor structure, reliability and validity studies]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi [Ankara University, Journal of Faculty of Educational Science]*, 4(1), 57-72.
- Kaner, S. (2004). Engelli çocukları olan anababaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi [Perceived stres, social support and life satisfaction in parents with disabled children]. *Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri [Ankara University Scientific Research Projects]*. doi:10.1501/ankara-498. Retrieved from <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/498/798.pdf?show>
- Kaner, S. (2009a). Zihin engelli çocukların duygusal ve davranışsal problemlerinin değerlendirilmesinde anne-baba ve öğretmen tutarlılığı [Consistency of parents' and teachers' assessment of emotional and behavioral problems in children with mentally retarded]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi [Ankara University, Journal of Faculty of Educational Science]*, 42(2), 239-263.
- Kaner, S. (2009b). *Aile katılımı ve işbirliği [Family participation and cooperation]*. B. Sucuoğlu (Ed.), *Zihin engelliler ve eğitimleri [Mentally Handicapped and Education]* içinde (ss. 352-406). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kaner, S., & Bayraklı, H. (2009). Zihinsel engelli ve engelli olmayan çocuklu annelerde yılmazlık, sosyal destek ve stresle başa çıkma becerileri [Mothers' with intellectual disabled and non disabled children resilience, social support coping up with stres skills]. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi [Journal of Educational Sciences and Practice]*, 8(15), 115-133.
- Kaner, S., & Bayraklı, H. (2010). Anne Yılmazlık Ölçeği'nin psikometrik özellikleri [Psychometric properties of the mother resilience scale]. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi [Journal of Educational Sciences and Practice]*, 9(17), 77-94.
- Kaner, S. (2010). Yenilenmiş Ana-baba Sosyal Destek Ölçeği'nin psikometrik özellikleri [Psychometric properties of revised Parental Social Support Scale]. *Eğitim ve Bilim Dergisi [Journal of Education and Science]*, 35(157), 1-15.
- Kaner, S., Bayraklı, H., & Güzeller, C. O. (2011). Anne-babaların yılmazlık algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi [Investigating perception of parental resilience in terms of some variables]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi [Ankara University Faculty of Educational Sciences Special Education Journal]*, 12(2), 63-78. doi:10.1501/Ozlegt_0000000161
- Karadağ, E. (2009). Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin tematik açıdan incelemesi [A thematic analysis on doctoral dissertations made in the area of education sciences]. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi [Ahi Evran University Kırşehir Education Faculty Journal]*, 10(3), 21-36.
- Karpat, D., & Girli, A. (2012). Yaygın gelişimsel bozukluk tanılı çocukların anne babalarının yas tepkilerinin, evlilik uyumlarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi [The analysis of grief marital adjustment and perceived social support of parents of children with pervasive development disorder]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi [Ankara University Faculty of Educational Sciences Special Education Journal]*, 13(2), 86-89.
- Karaman, E. (2018). *Özel eğitime ihtiyacı olan çocuğa sahip anne babaların psikolojik dayanıklılıklarının yordayıcısı olarak sosyal destek algısı ve benlik saygısının incelenmesi [Evaluation of the resilience of the parents who have children with special needs from the perspective of perceived social support and self esteem]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,

- Konya, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Necmettin Erbakan University, Institute of Educational Sciences, Konya, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 506423)
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi [Scientific research method]* (22. baskı) [22nd ed.]. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kırbaş, Z. Ö., & Özkan, H. (2013). Down sendromlu çocukların annelerinin aile işlevlerini algılama ve sosyal destek düzeylerinin değerlendirilmesi [Assessment of the family function perception and social support levels of mothers of the children with Down syndrome]. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi [Journal of Dr. Behçet Uz Children's Hospital]*, 3(3), 171-180. doi:10.5222/buchd.2013.171
- Kratochwill, T. R., McDonald, L., Levin, J. R., Scalia, P. A., & Coover, G. (2009). Families and schools together: An experimental study of multi-family support groups for children at risk. *Journal of School Psychology*, 47(4), 245-265. doi: 10.1016/j.jsp.2009.03.001
- Kumbasar, A. (2016). *İşitme engelli ve engelli olmayan çocuklara sahip ailelerde sosyal destek algısı, yılmazlık ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi [The examination of social support perceptions and burnout and resiliency levels of families with and without hearing impaired children]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Hacettepe University, Health Sciences Institute, Ankara, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 445331)
- Kaval, N. (2014). *Üstün yetenekli ve normal çocukların ebeveyn kabul-red, ebeveyn tutumu ve sosyal destek algıları ile yaşadıkları psikolojik güçlükler arasındaki ilişkinin incelenmesi [Investigation of the relationship between gifted and normal children's perception of parental acceptance-rejection, parental styles, social support and their psychological difficulties]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Ege University, Social Sciences Institute, İzmir, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 378584)
- Kaynar, G. (2016). *Boşanma sürecindeki kişilerin baş etme becerileri, bilişsel çarpıtmalar, yılmazlık ve sosyal destek algıları açısından incelenmesi [The examination coping skills, cognitive distortions, resilience and perceptions of social supports of people in the process of divorce]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Kocaeli University, Health Sciences Institute, Kocaeli, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 417176)
- Kozaklı, H. (2006). *Üniversite öğrencilerinde yalnızlık ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkilerin karşılaştırılması [The Relation between social support and loneliness as perceived by the undergraduates who accommodate at the dormitories and their families]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) [Unpublished master's thesis]. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, Türkiye [Mersin University, Social Sciences Institute, Mersin, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 189130)
- Kurt, İ. (2015). Rol stres kaynakları ve iş tatmini arasındaki ilişkide amirin algılanan sosyal desteğinin etkisi [The moderating effect of perceived supervisor social support on role stressors and job satisfaction relationship]. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi [Journal of Organization and Management Sciences]* 2(1), 79-87. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/oybd/issue/16335/171012>
- Lee, E. O., Shen, C., & Tran, T. V. (2008). Coping with hurricane Katrina: Psychological distress and resilience among African American evacuees. *Journal of Black Psychology*, 20(5), 1-19. doi:10.1177/0095798408323354

- Lundman, B., Strandberg, G., Eisemann, M., Gustafson, Y., & Brulin, C. (2007). Psychometric properties of the Swedish version of the Resilience Scale. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 21(2), 229-37. doi: 10.1111/j.1471-6712.2007.00461.x
- Luszczynska, A., Scholz, U., & Schwarzer R. (2005). The general self-efficacy scale: Multicultural validation studies. *The Journal of Psychology*, 139(5), 439-457. doi: 10.3200/JRLP.139.5.439-457
- Lloyd, T. J., & Hastings, R. (2009). Hope as a psychological resilience factor in mothers and fathers of children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(12), 957-968. doi: 10.1111/j.1365-2788.2009.01206.x
- Markstrom, C. A., Marshall, S.K., & Tryon, R. J. (2000). Resiliency, social support, and coping in rural lowincome Appalachian adolescents from two racial groups. *Journal of Adolescence*, 23(1), 693-703. doi: 10.1006/jado.2000.0353
- Muir, K., Tudball, J., & Robinson, S. (2008). *Family resilience where families have a child (0-8 years) with disability*. Report prepared for the Disability Policy and Research Working Group. University of New South Wales, Sydney. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/241823898>
- Oh, H., & Lee, E. O. (2009). Caregiver burden and social support among mothers raising children with developmental disabilities in South Korea. *International Journal of Disability, Development and Education*, 56(2), 149-167. doi:10.1080/10349120902868624
- Okanlı, A., Tortumluoğlu, G., & Karapınar, İ. (2003). Gebe kadınların ailelerinden algıladıkları sosyal destek ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki [The relationship between pregnant women perceived social support from family and problem solving skill]. *Anadolu Psikiyatri Dergisi [Anatolian Journal of Psychiatry]*, 4(2), 98-105.
- Olson, C. A., Bond, L., & Burns, J. M. (2003). Adolescent resilience: A concept analysis. *Journal of Adolescence*, 26(1), 1-11. doi:10.1016/S0140-1971(02)00118-5
- Olsson, M. B., & Hwang, C. P. (2008). Socioeconomic and psychological variables as risk and protective factors for parental well being in families of children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52(12). doi:10.1111/j.1365-2788.2008.01081.x
- Özkan, S. (2002). *Zihinsel engelli ve normal çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek ve depresyon düzeylerinin incelenmesi [An Investigation of the perceived social support and depression levels of mothers of mentally retarded and non-retarded children]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Ankara University, Institute of Educational Sciences, Ankara, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 117682)
- Patterson, J. M. (2002a). Integrating family resilience and family stress theory. *Journal of Marriage and Family*, 64(3), 349-360.
- Patterson, J. M. (2002b). Understanding family resilience. *Journal of Clinical Psychology*, 58(3), 233-246.
- Plumb, J. C. (2011). *The impact of social support and family resilience on parental stress in families with a child diagnosed with an autism spectrum disorder* (Doctoral dissertation, Doctorate in Social Work (DSW) Dissertations). Retrieved from https://repository.upenn.edu/edissertations_sp2/14/
- Rahat, E. (2014). *Benlik kurgusu, sosyal destek, başa çıkma stilleri ve yılmazlığın üniversite yaşamına uyumu yordama güçlerinin incelenmesi [An investigation predictive role of self-construal, social support, coping styles and resilience on adjustment to university life]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Gaziosmanpaşa

- University, Institute of Educational Sciences, Tokat, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 361653)
- Ryan, L., & Caltabiano, M. L. (2009). Development of a new resilience scale: The Resilience in Midlife Scale (RIM Scale). *Asian Social Science*, 5(11), 39-51.
- Sarıhan, C. Ö. (2007). *Engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aile işlevlerini algılamaları ile yalnızlık düzeylerinin incelenmesi [A study on perceptions about family functions and loneliness levels of mothers having and not having disabled children]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Ankara University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 213605)
- Sencar, B. (2007). *Otistik çocuğa sahip ailelerin algıladıkları sosyal destek ve stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi [Research of interrelationships between social support and stress level that the families of autistic child perceived]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Dokuz Eylül University, Institute of Educational Sciences, İzmir, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 211472)
- Sezgin, F. (2009). Relationships between teacher organizational commitment, psychological hardiness and some demographic variables in Turkish primary schools. *Journal of Educational Administration*, 47(5), 630-651. doi: 10.1108/09578230910981099
- Sivrikaya, T. (2012). *Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin aile stresi, algıladıkları sosyal destek ve aile yükünün belirlenmesi [Determining family stress, perceived social support and caregiver burden of mothers who have children with intellectual disabilities]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Abant İzzet Baysal University, Institute of Educational Sciences, Bolu, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 211472)
- Sivrikaya, T., & Tekinarslan, İ. Ç. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü [The stress, social support and burden of mothers of children with intellectual disabilities]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi [Ankara University Faculty of Educational Sciences Special Education Journal]*, 14(2), 17-29.
- Skehill, C. M. (2001). *Resilience, coping with an extended stay outdoor education program, and adolescent mental health*. (Unpublished thesis, University Canberra, Canberra, Australia). Retrieved from <http://www.wilderdom.com/pdf/Skehill2001ResilienceCopingOutdoorEducation.pdf>
- Sojo, V., & Guarino, L. (2011). Mediated moderation or moderated mediation: relationship between length of unemployment, resilience, coping and health. *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 272-281. doi: 10.5209/rev_SJOP.2011.v14.n1.24
- Sungur-Bozdoğan, İ. B. (2011). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve yalnızlık puanları arasındaki ilişkinin incelenmesi [Investigation of the relationship between perceived social support and loneliness scores of parents who have mentally retarded children]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Atatürk University, Institute of Educational Sciences, Erzurum, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 288266)
- Svavarsdóttir, E. K., & Rayens, M. K. (2003). American and Icelandic parents' perceptions of the health status of their young children with chronic asthma. *Journal of Nursing Scholarship*, 35(4), 351-358. doi: 10.1111/j.1547-5069.2003.00351.x

- Tak, Y. R., & McCubbin, M. (2002). Family stress, perceived social support and coping following the diagnosis of a child's congenital heart disease. *Journal of Advanced Nursing*, 39(2), 190-98. doi:10.1046/j.1365-2648.2002.02259.x
- Taşdemir, F. (2013). *Görme engelli öğrenci annelerinin yılmazlık özelliklerinin incelenmesi: İstanbul ili örneği* [The examination of the indomitableness characteristics of the sight disabled students mothers] (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Yeditepe University, Social Sciences Institute, İstanbul, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 350942)
- Turan, A. (2014). *Ergenlerde çocukluk örselenme yaşantıları ve yılmazlık düzeyinin algılanan sosyal destek açısından incelenmesi* [Investigation of the childhood traumatic experience and resilience level of adolescents in terms of perceived social support level] (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Necmettin Erbakan University, Institute of Educational Sciences, Konya, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 372146)
- Ünlüer, E. (2009). *2-6 yaş arası otistik çocuğa sahip annelerin algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Investigation of relationship between perceived social support and hopelessness level of the mothers who have the child with autism between the age 2-6] (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye) [Unpublished master's thesis, Marmara University, Institute of Educational Sciences, İstanbul, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 250889)
- Ünüvar, A. (2012). *Gerçeklik kuramına dayalı psiko-eğitim programının lise öğrencilerinin denetim odağı ve yılmazlık düzeyi üzerindeki etkisinin incelenmesi* [The effect of psychoeducational program based on reality approach on locus of control and resilience of high school students] (Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir) [Unpublished doctoral dissertation, Dokuz Eylül University, Institute of Educational Sciences, İzmir, Turkey]. Retrieved from <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>. (Thesis Number 317657)
- Yıldırım, D., & Arslan, E. (2008). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyi ile durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması [The Comparison of mothers' with disabled children continuous level of concern and state anxiety level]. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* [Selçuk University Journal of Social Sciences Institute], 1(19), 543-553.
- Walsh, F. (2006). *Strengthening family resilience* (2nd ed.). New York, NY: Guilford Publications.
- Wulffaert, J., Scholte, E. M., Dijkxhoorn, Y. M., Bergman, J. E. H., Ravenswaaij-Arts, C. M. A., Berckelaer-Onnes, I. A., & Onnes, I. A. (2009). Parenting stress in CHARGE Syndrome and the relationship with child characteristics. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 21(2), 301-313. doi:10.1007/s10882-009-9143-y

Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education

Year: 2019, Volume: 20, No: 3, Page No: 561-595

DOI: 10.21565/ozelegitimdergisi.467417

RESEARCH

Received Date: 04.10.18

Accepted Date: 24.06.19

OnlineFirst: 04.07.19

Investigating Social Support Perceptions and Resilience Levels of Parents with Children with Special Needs*

Harun Aysever **
Near East University

Mukaddes Sakallı Demirok ***
Near East University

Abstract

This study was designed, using a relational screening model of descriptive research methods, to examine perceptions of social support and resilience of parents with children with special needs. The study group consisted of 128 mothers and 34 fathers having children with special needs. Personal Information Form, Revised Parental Social Support Scale and Family Resilience Scale were used as data collection tools. In the analysis of data, T test, ANOVA, Mann Whitney U Test, Kruskal Wallis H Test and LSD analysis were applied. The study showed that mothers were more contestatory than fathers, as parents get older, their attendance to social activities increased and they had more control over their lives. Apart from the perceived care support by parents, living in the urban or the rural area did not make any difference on their perception of social support and on their resilience. It was found that with the increase in the level of education, there was an increase with the parents' perceived social support and satisfaction and resilience levels. The number of children with special needs of the parents made a difference in their perception of social support and care support and provided them to be more resilient. Furthermore, the gender of the child with special needs did not make any differences on the social support perception of the parents, their satisfaction with this support and their resilience level. It is amongst the results that the parents do not face any problems while talking with their relatives either face to face or through the phone, making home visits or going out for any reason.

Keywords: Children with special needs, parents, social support, resilience.

Recommended Citation

Aysever, H., & Demirok, M. S. (2019). Investigating social support perceptions and resilience levels of parents with children with special needs. *Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education*, 20(3), 561-595. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.467417

*This study was produced from the master thesis of the first author by the consultancy of Assoc. Prof. Mukaddes Sakallı Demirok.

****Corresponding Author:** Res. Assist., E-mail: harun.aysever@neu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2051-141X>

***Assoc. Prof., E-mail: mukaddes.sakalli@neu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4221-3050>

Parents constitute the smallest structure of societies which provide the survival of people's generation. The decision of parents to have children is an important turning point and brings together many variations and changes (Cavkaytar et al., 2012). Parents always expect that their child will show typical development and they will never have a child with special needs (Aral and Gürsoy, 2009; Sungur-Bozdoğan, 2011; Yıldırım and Arslan, 2008). It takes time for the parents to acknowledge the evidence of having special needs children, to put up with this truth; no matter what their children's inability level and the degree of inability (Cavkaytar, Batu and Beklan, 2007). Beside the reactions against these predicaments in this process like shock, disappointment, gainsays, guilt, they also have psychological and emotional problems (Aral and Gürsoy, 2009). In this period, where the parents need support mostly, they are also interested in their children and they encounter with the negative attitudes of their friends and relatives. As social support is not provided sufficiently, problems increase between parents (Çattık, 2015). Kaner (2009a) states that providing necessary support to parents is very important. Social support is considered as a system which reduces negative conditions that cause stress on individuals, leads individuals to share their emotions, and supports their adaptive skills (Kaner, 2010; Kaner and Bayraklı, 2009). Parents, in order to meet the demands of their children with special needs, firstly head towards their close families; in other words, towards their mothers, fathers, friends, and relatives. When these resources can't meet the required needs, they head towards professional people (Greeff, Vansteenwengen and Ide, 2006). Support provided by either institutions or surroundings will help parents to accept the situation of their children having special needs, to adapt themselves to this situation, and to overcome the problems (Deniz, Dilmaç and Arıca, 2009). It also helps parents to socially connect with society, reduce stress levels, and improve life satisfaction (Armstrong, Birnie-Lefcovitch and Ungar, 2005; Kaner, 2004).

The need of social support experienced by parents who have children with special needs increases due to their limited social lives (Cavkaytar, Batu and Çetin, 2008). Parents need social support in dealing with crisis situations and mental problems caused by having children with special needs (Kaner, 2009a). Social support plays an important role for parents to cope with difficult situations, live together in harmony and increase their resiliency levels (Luszczynska, Scholz and Schwarzer, 2005). However, support from friends, relatives, other family members and professional persons appears to increase the life satisfaction and resilience of parents (Kaner 2004, 2010; Sencar, 2007; Wulffaert et al., 2009). Resilience refers not only to resist to stress but also to overcome any difficulties (Olson, Bond and Burns, 2003). There are many definitions of the resilience in the literature. According to Walsh (2006), an individual has the power to overcome this difficulty in a successful, easy, healthy and powerful way in the face of any difficulty. According to Ahern, Kiehl, Sole and Byers (2006), it is a characteristic feature that enables the individual to maintain his / her daily life in a healthy way, not having difficulties in adapting to daily life and minimizing the problems caused by stressful situations. Coping with the problems faced by parents with children with special needs is related to resilience levels and includes some strategies. These strategies are to acknowledge the deficiency of the child and to develop a more positive perspective against it. It is provided by coping strategies such as exhibiting a more positive perspective, gaining a positive perception of social support, being trained on what the needs of the child are and how they are provided, not losing their faith, communicating correctly, being able to help and, if necessary, taking time for themselves (Bayraklı, 2010). In cases where the coping strategies are insufficient to meet the needs of the children, it can cause crisis and the brake down of the balance structures. This situation of crisis affects the parents negatively (Patterson, 2002a, 2002b).

While the majority of parents who face various challenges can more easily cope with difficulties with perceived social support, parents with less perceived social support may not be able to cope with the difficult situations they face and have difficulties in dealing with problems (Greeff et al., 2006). The ability of parents to cope with difficult life events and to face problems is related to their level of resilience (Ünüvar, 2012). Resilience refers not only to resist to stress but also to overcome any difficulties (Olson, Bond and Burns, 2003). It can be stated that individuals who are resilient are better at coping with difficult life conditions and adapting (Kaner and Bayraklı, 2009).

It is mentioned in the related literature that the difficulties experienced by parents with children with special needs are related to their social support perceptions and resilience levels. Problems such as psychological problems, crises, long-term stress and depression caused by these problems cause serious damage to parents (Walsh, 2006). In this study, the social support and resilience levels of having children with special needs, being a mother or father, the age of the parents, the level of education, the place of residence and the number of children with special needs have been examined. Likewise, it is observed that there are some studies investigating different demographic characteristics like, the resilience level of the parents who have children with special needs (Avcu, 2017; Bayraklı, 2010; İşcan and Malkoç, 2016; Kaner, Bayraklı and Güzeller, 2011; Muir, Tudball and Robinson, 2008; Plumb, 2011) social support perceptions (Ben-Zur, Duvdevany and Lury, 2005; Dürüst and Çebi, 2018; Gönültaş, 2017; Hall, 2012; Kaner, 2004, 2010; Kaval, 2014; Kratochwill, McDonald, Levin, Scalia and Coover, 2009; Sivrikaya and Tekinarslan, 2013).

However, it is observed that the research studies examining social support and resilience levels of the parents who have children with special needs are limited (Çattık, 2015; Karaman, 2018; Kumbasar, 2016), whereas the research studies dealing with the social support and resilience levels together with the students (Rahat, 2014; Turan, 2014) and adolescents are made with the individuals who are in the divorce process (Güney, 2016; Kaynar, 2016). Aydoğan and Darıca (2000) state that during their life span in all stages of children's development, they need their parents' attention, love and support. Therefore, parents are important for their children to become members of the society. This study aimed to examine social support perceptions, satisfaction levels from this perceived support and resilience levels of parents of children with special needs. In line with this aim, answers to the following questions were sought in this study:

1. Does the social support perceptions and resilience of parents with children with special needs differ according to;
  - Whether they are the mother or father,
  - Their age,
  - Settlements they live in,
  - Their educational status,
  - The gender of the child with special needs,
  - The number of children with special needs?
2. What are the characteristics of the quantitative dimensions of the social support networks of parents with special needs?

Method

This section consists of research model, study group, data collection tools, and data analysis.

Research Model

Relational screening model, a descriptive investigation method, was used. Relational screening model is an investigation model which aims to determine the existence of two or more variables and the level of their change jointly (Karasar, 2011).

Study Group

The study group consists of the parents of students who attend to Special Education Schools and mainstreaming classes belonging to Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) National Education Ministry, Primary Education Office. In this study, data have been collected from 128 mothers (79%) and 34 fathers (21%) who have participated voluntarily. The data of the participating parents' demographic information indicate that 21

of the parents are between 25-30 years of age, 33 of them are between the ages of 31-35, 50 of them are between 36-40 years old and 58 of them are over 41 years of age.

Data Collection

Personal information form. Demographic information form was developed by the researchers which consisted of questions regarding parents' gender, age, settlement area, education level, gender of their child with special needs and the number of children they have with special needs.

Revised Parental Social Support Scale (RPSS). The Revised Parental Social Support Scale (RPSS), developed by Kaner (2010), aims to determine the level of the support perceived by parents with and without special needs children and to what extent they are satisfied with this support. RPSS scale includes two sections. These are;

Perceived Social Support-(PSS). This section deals with quantitative dimension of social support. It consists of items which evaluate type and level of perceived social support.

Satisfaction with Perceived Social Support-(SPSS). This section covers qualitative dimension of social support. It consists of items which aim to determine parents' satisfaction levels from their perceived social support (Kaner, 2010).

Revised Parental Social Support Scale items include common qualitative and quantitative 28 items and 4 sub-dimensions.

Social Companionship Support. There are 10 items based on the existence of individuals who support parents in their future plans and accompany them in several activities and their satisfaction levels from these supports.

Information Support. There are 6 items based on the existence of some people who will provide information and services in which parents need to know when raising their children and their satisfaction levels from these supports.

Emotional Support. There are 8 items based on the existence of trustworthy people who will help parents to relax mentally and share their problems and their satisfaction levels from these supports.

Caring Support. There are 4 items based on the existence of people who support parents in caring of their children and their satisfaction levels from these supports (Kaner, 2010).

In addition, there are 3 items exclusive of the scale which take part in parents' social support networks and to what extent parents interact with immediate surroundings.

RPSS is a 4-point Likert-type scale and it is scored in two separate ways. PSS items are rated as "Never" (1 point), "Rarely" (2 points), "Sometimes" (3 points) and "Always" (4 points) and SPSS items are rated as "Not satisfied" (1 point), "Satisfied a little" (2 points), "Satisfied in general" (3 points) and "Very satisfied" (4 points). Scoring high points from the scale means that social support necessary for parents in meeting the needs of their children is provided by others and they are satisfied with this support. On the other hand, scoring low points from the scale means that social support is at low level and parents' satisfaction levels are at low level as well. Answers given to three questions in the last section of the scale are calculated in frequencies. Internal reliability of the scale was examined with Cronbach alpha and Spearman Brown Split-Half Reliability techniques. Cronbach alpha coefficients were between 0.83-0.95 for RPSS-PSS and 0.85-0.96 for RPSS-SPSS. Spearman Brown Split-Half Reliability coefficients were between 0.86-0.92 for RPSS-SPSS and similarly 0.84-0.96 for RPSS-PSS. In RPSS-PSS, item distinctiveness index values were found as 0.515- 0.765 for Social Companionship Support, 0.672-0.829 for Information Support, 0.653-0.792 for Emotional Support, 0.630-0.748 for Caring Support and 0.480-0.740 for the whole scale. Item distinctiveness index values for RPSS-SPSS were 0.507-0.835, 0.738-0.859, 0.581-0.816, 0.648-0.768 and 0.550-0.765 respectively. Correlations between PSS and SPSS sub-scales

were 0.41-0.90 and 0.48-0.92. Correlations between PSS and SPSS were between 0.38-0.93. Criterion validity of PSS and SPSS was examined with RPSSS and correlations between 0.15-0.75, 0.25-0.72 were obtained (Kaner, 2010). In this study, Cronbach alpha coefficients were calculated as .95 for RPSSS-PSS and .96 for RPSSS-SPSS.

The Family Resilience Scale (FRS). The FRS, developed by Kaner and Bayraklı (2010), consists 37 items which depends on determining the parents' resilience levels. As a result of the analysis, the sub dimensions obtained from FRS are made up of 4 sub scales:

Combativeness-Challenge (CC). There are 18 items related with struggling with difficult situations, overcoming difficulties, taking risks and surviving in spite of all negative situations.

Self Efficacy (SE). It includes 9 items related with properties necessary for individuals to maintain their lives effectively.

Commitment to Life (CL). There are 8 items focusing on individuals' positive perspective about life and participation into life.

Control (C). It includes 3 items related with individuals' ability to control their lives.

FRS is a 5-point Likert-type scale and rated as "Never defines me" (1 point), "Slightly defines me" (2 points), "Moderately defines me" (3 points), "Defines me in general" (4 points) and "Defines me very well" (5 points).

Analysis could be done with scores obtained from sub-scales and total score of all scales. It is possible to make evaluations with total scores obtained from each sub-scale. All items are expressed in the positive direction. High scores from the scale define higher levels of resilience of individuals. Cronbach alpha and Spearman-Brown Split-Half Reliability Coefficients of the scale are between 0.54-0.91 and 0.53-0.87 respectively. Test retest reliability values change between 0.33-0.80 and all of them are significant. Cronbach alpha inter reliability of FRS were found as 0.91 for combativeness-challenge, 0.87 for self-efficacy, 0.82 for life commitment and 0.54 for control. Value for total scale was 0.94. Spearman-Brown Split-Half Reliability coefficients of FRS were 0.87 for combativeness-challenge, 0.86 for self-efficacy, 0.83 for life commitment and 0.36 for control. Value for total scale was 0.85. Item distinctiveness levels were between 0.451-0.689 for combativeness-challenge, 0.468-0.697 for self-efficacy, 0.387-0.637 for life commitment and 0.339-0.408 for control. These values change between 0.697-0.339 for the whole scale (Kaner and Bayraklı, 2010). In this study, Cronbach alpha coefficients were calculated as .927.

Data Analysis

The analysis of data was conducted by using SPSS 20. Descriptive analysis was used to find out percentages and frequencies of each variable for the participants. The Independent Sample Test and One-Way ANOVA, Mann Whitney U Test, Kruskal Wallis H Test and LSD analysis were used.

Results and Discussion

When the results are examined, social support perceptions, satisfaction levels from this support and resilience levels of mothers and fathers are seen to be similar. The only difference is seen to be the scores obtained from combativeness-challenge sub-scale which stated that mothers were more contentious than fathers. When results related with age are examined, social companionship support reveals that parents participate in social activities, existence of some people who support parents in their future plans and parents are satisfied with this support and it increases in parallel with their age. This result might be evaluated as an indicator of the fact that this type of support network extends with age. No differences were found in other types of support. Several research results from the literature indicated that some types of support (for example emotional support) show difference with age (Çürük, 2008); social support decreases with age (Coşkun and Akkaş, 2009) and age does not affect social support. Another result with age showed that parents at older ages perceive more ability to control their lives.

Although there is limited number of studies supporting this result in the literature, it can be said that parents are more experienced, informed, skilled and have more control on their lives with age. On the other hand, it is seen that there is no difference in the other sub-scales of resilience scale and total scale in terms of age. Plumb (2011) found similar results with parents of children with autism.

Another result of the study revealed that parents' social support perceptions and resilience levels do not show difference based on their residential area except caring support. There is one research related with this result in the literature carried out by Kumbasar (2016). It was found that there is significant difference between parents' residential area, perceived caring support and their satisfaction levels with this support and parents living in village perceive caring support more than parents living in cities. Factors such as low number of close relationships in cities, increase in individual life, negative effects of the changing business life on the neighborhood relations prevents individuals from perceiving social support. When they need care, they cannot find the necessary people around them. Aygen (2011) also found that residential area constitutes significant difference on mothers' resilience levels. It can be interpreted that parents living in the cities have more opportunities for participating in non-governmental organization, having extended social circle and help and this might help them to cope with problems and be more resilient when compared to parents living in the village.

It can be concluded that increase in the education level of parents affects their perception of social support, their perception of satisfaction, and their level of resilience. When the results related with questions which are in the last section of RPSSS and examine quantitative dimension of social support are considered, it can be said there are no problems with parents' contact with their surroundings face to face or with telephone, visiting each other's house and frequency of going out because of various reasons (such as traveling, shopping, entertainment). Sivrikaya (2012) and Gölalınış-Erhan (2005) found similar results with the present study. In other words, these results might imply that social networks of parents of children with special needs are extensive.

Limitations

As a result, the findings of this study were interpreted on the basis of the information obtained from parents who have children with special needs in the TRNC.

Suggestions

Based on the results of this research group performed and with larger groups of parents with special needs children compared with parents who have children with typical development can be descriptive and experimental research. Finally, training programs can be implemented by determining the predictive variables of perceived social support and resilience levels of parents with children with special needs to help them become more resilient by supporting their resilience related aspects.